Yurttaşlığa Dayalı Ulus ve Ötesi: Fransa'da Ulus ve Ulusçuluk

(XIX.-XX. Yüzyıl)

Ateş Uslu, İstanbul Aydın Üniversitesi İİBF, e-posta: atesuslu@aydin edu. tr.

Özet:

Ulusçuluk üzerine yapılan incelemelerde en çok incelenen örneklerden biri Fransız ulusçuluğudur. XIX. yüzyıldan itibaren siyasi tarih ve siyaset bilimi incelemelerinde sıkça karşılaşılan bir kategorizasyona göre Fransız usulü "ulus" tanımı ırkçılığı dışlayan, bireysel iradeye ve birlikte yaşama isteğine dayalı bir kavrayış üzerine kuruludur. Bu kavrayışa göre Fransız ulusçuluğu ırkçılığı bütünüyle dışlayan, kültürel ulus tanımlarına ise uzak duran bir akımdır. Fransız ulusçuluğunun XIX. ve XX. yüzyıllardaki gelişiminin inceleneceği bu çalışmada bir ideal-tip olarak anlaşılan "Fransız usulü ulus" konusunda ön sürülen yaygın görüşlere yönelik olarak eleştirel bir yaklaşım benimsenecek, olgunun tarihselleştirilmesine ve karmaşık boyutlarının değerlendirilmesine çabalanacaktır.

Fransız Devrimi'nden 2000'li yılların başına uzanan iki yüz yılı aşkın süre yazının kronolojik sınırlarını teşkil etmektedir. Eski Rejim'den devralınan ulus anlayışına ise kısıtlı bir yer verilecektir. Bu çerçevede öncelikle Fransız Devrimi'nden XIX. yüzyıl sonuna uzanan dönemde Fransız ulusçuluğunun oluşumu incelenecektir. Gerek halk egemenliği ve yurttaşlık konularına yapılan vurguların önem ve ağırlığına, gerekse ırksal ve etnik referansların şekillenişine bağlı olarak bu dönemin Fransız ulusçu söyleminde görülen değişimler ilk bölümün odak noktasını oluşturacaktır. Fransa'da ulus kavramının 1789-1815 arasındaki gelişimi genel olarak incelendiğinde, Eski Rejim'in son döneminde şekillenmeye başlayan, "egemen halk"a atıf yapmak için kullanılan ulus kavramının bu dönemde hızlıca kitlelerce benimsendiği görülür. Başka bir deyişle, eşit olduğu varsayılan bireylerden oluşan bir topluluk olarak ulus kavramı, XVIII. yüzyılda belirli bir yaygınlık düzeyine kavuşmasının ardından, Fransız Devrimi'nin ve İmparatorluk döneminin çeşitli uğrakları içinde kitleler tarafından benimsenmiştir. Bununla birlikte, dönemin ulus anlayışı yalnızca egemenlik sahibi halk ya da yurttaşlar topluluğu olmaktan uzaktır, aynı zamanda kimi ortak kültür ve soy özellikleri taşıyan bir topluluk olarak görülmüştür.

İkinci bölüm, 1880'li yılların ortasında antisemitizmin yükselişiyle başlayan süreçten hareketle XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl boyunca Fransız ulusçuluğunun gelişiminin incelenmesine ayrılmıştır. Yüzyıl başından itibaren varlığını koruyan radikal ulusçu düşünceler bu dönemde (Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları ve çeşitli Avrupa ülkelerindeki radikal ulusçu parti ve hareketlerin etkileri gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak) önemli bir gelişme göstermiş ve çok sayıda siyasi hareketin oluşumuna zemin hazırlamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Vichy Rejimi deneyimi ve onun "milli devrim" ideolojisi basit bir Alman etkisi olmasının ötesinde, Fransız ulusçuluğunun iç dinamiklerinin gelişiminin

bir ürünüdür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan yoğun göç dalgalarıyla yeniden heterojenleşen Fransız toplumunu "ulus" olarak yeniden tanımlama çabası ve Avrupa bütünleşmesi sürecinde Fransa'da ulusal egemenliğin aşınmasından duyulan endişe, XXI. yüzyılın başına gelindiğinde "milli kimlik" kategorisinin Fransız siyasi yaşamında önemini koruması sonucunu doğurmuştur.

Anahtar Sözcükler: Fransa tarihi, Fransız ulusçuluğu, ulusçuluk teorisi, ulusal kimlik, ırkçılık.

Civic Nation and Beyond: Nation and Nationalism in France (19th-20th Centuries)

Abstract

French nationalism is among the main nationalist currents that are referred to within nationalism studies. According to a widespread categorization that first emerged in the nineteenth century, the French definition of the "nation" and the subsequent French-type nationalism are supposed to exclude racist elements, and to take distance towards cultural definitions of nation. The present paper, which aims at analyzing the development of French nationalism in the 19th and 20th centuries, adopts a critical standpoint towards the widespread opinions on "French-type nationalism". It proceeds with a historicization of the French nationalism and it concentrates on the analysis of its complex and diverse aspects. The chronological boundaries of the present paper are the beginning of the French revolution and the early 2000s. The conception of nation during the Ancien Régime is studied on a limited scale. Within this framework, the first part of the article covers the formation of the French nationalism from the French Revolution to the end of the 19th century. The focal point of this first chapter consists of the transformations in the French nationalist discourse in relation to the importance of popular sovereignty and citizenship-related topics, and to the varying uses of racial and ethnic references. The analysis of the development of the concept of nation in France between 1789 and 1815 suggests that nation as a reference to the "sovereign people" was a concept that was adopted rapidly by popular crowds. However, in the early 19th century, nation wasn't understood merely as a community of sovereign people or a community of citizens, but also as a community of people sharing common cultural and ancestral features. The second part of the paper covers the vicissitudes of the history of French nationalism from the mid-1880s (a period of significant development of antisemitism in France) to the end of the 20th century. Radical nationalist thoughts, which were present on the intellectual scene since the beginning of the 20th century, exerted a considerable influence during the subsequent decades, as a result of a plethora of reasons including the consequences of the First World War and the impact of radical nationalist movements and parties in Europe during the same period. This trend prepared the ground for the shaping of several political movements. The Vichy regime experience of the Second World War and its ideology of the "national revolution" were not merely stimulated by the German

influence, but they were also a result of the development of inner dynamics of the French nationalism. After the Second World War, the growing heterogeneity of the French nation as a result of the migration movements, as well as the skepticism about an erosion of national sovereignty as a consequence of the European integration resulted in the persistence of the category of "national identity" in French political life.

Keywords: History of France, French nationalism, theory of nationalism, national identity, racism.

Giriş

Fransız ulusçuluğu, ulusçuluk üzerine yapılan incelemelerde referans olarak alınan başlıca akımlardandır. Fransız ulusçuluğuna başlıca üç nedene bağlı olarak özel bir önem atfedildiği söylenebilir:

- XIX. yüzyıldan itibaren siyasi tarih ve siyaset bilimi incelemelerinde sıkça karşılaşılan bir kategorizasyona göre Fransız usulü "ulus" tanımı ve buna bağlı olarak gelişen Fransız ulusçuluğu ırkçılığı dışlayan, bireysel iradeye ve birlikte yaşama isteğine dayalı bir kavrayış üzerine kuruludur. Fransa'da yurttaşlığın ulusal aidiyetin temel belirleyicisi olarak kabul edildiği varsayımından hareket eden bu kavrayışa göre Fransız ulusçuluğu ırkçılığı bütünüyle dışlayan, kültürel ulus tanımlarına ise uzak duran bir akımdır.

- Yine siyasi tarih ve siyaset bilimi incelemelerinde devlet-ulus ilişkisinin kurgulanmasında Fransız usulü ulus algısına ve Fransız ulusçuluğuna bir özgüllük atfedilir. Buna göre Fransa'da devlet ulusun oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Fransız Devrimi öncesinde ("Ancien régime" / Eski Rejim döneminde) Fransa devleti güçlü bir devlet konumundadır. Devlet mutlak monarşi döneminde belirli sınırlara kavuşmuş, yine mutlak monarşinin düzeni ihdas etme çabaları çerçevesinde tebayı bazı yöntemlerle birleştirmeye çalışmış, dolayısıyla ulusun temellerini atmaya çabalamıştır. Bu hipoteze göre Fransız ulusunun özgüllüğü, halihazırda var olan bir siyasi yapı (devlet) çerçevesinde şekillenmiş olmasına bağlıdır.

- Fransız Devrimi ve sonrasında (1789-1815 arasında) Devrim ideallerinin korunması/yayılması ya da Fransa'nın topraksal yayılması amacıyla Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde yapılan savaşlar (Devrim Savaşları ve Napoléon Savaşları), bazı durumlarda Fransız ulusçuluğunun örnek alınması, bazı durumlarda ise Fransa'ya duyulan tepki yoluyla Avrupa ulusçuluklarının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum da ulusçuluk üzerine incelemelerde Fransız ulusçuluğunun özel bir yer tutmasına neden olmaktadır.

İlerleyen sayfalarda bu üç konuda siyasi tarih ve siyaset bilimi literatüründe yapılan tartışmalardan yola çıkılarak Fransız ulusçuluğunun gelişimi incelenecektir. Bununla birlikte, "yurttaşlığa dayalı bir topluluk" olarak tanımlanan "Fransız usulü ulus" konusunda ön sürülen yaygın görüşlere yönelik olarak eleştirel bir yaklaşım benimsenecektir. Keza Fransız ulusçuluğunun bir ideal-tip olarak "öznel /iradi" bir ulusçuluk olarak kabul edilmesine bağlı olarak benimsenen indirgemeci yaklaşım, bu olgunun tarihselleştirilmesini ve karmaşık boyutlarının gereğince değerlendirilmesini engellemektedir.[1] Bu nedenle Fransız ulusçuluğu bu yazı çerçevesinde tarihsel oluşum süreci içinde değerlendirilecek, bu oluşum süreci içindeki iradi/öznel, hukuki, etnik, kültürel unsurların tarihsel bağlamla ilişkisi tartışılacaktır. Başka bir deyişle, yazıda Fransız ulusçuluğunun çeşitli tarihsel uğraklarda toplumsal formasyonun bütünlüğüyle ilişkilerinin tahlil edilmesi amaçlanmaktadır. Bu karmaşık gerçekliğin gereğince tasvir ve tahlil edilebilmesi için, ulusun ve mili kimliğin hangi derecede modern bir olgu olduğuna ilişkin olarak siyaset bilimi ve siyasi tarih literatüründe yapılan kapsamlı tartışmalara da bilinçli olarak değinilmeyecektir.[2] Yazıda ele alınacak olan konular Fransız Devrimi'nden 2000'li yılların başına uzanan iki yüz yılı aşkın süreyi kapsayan dönemle sınırlanmıştır; Eski Rejim'den devralınan ulus anlayışına[3] bu yazı çerçevesinde kısıtlı bir yer verilecektir. Bu çerçevede öncelikle Fransız Devrimi'nden XIX. yüzyıl sonuna uzanan dönemde Fransız ulusçuluğunun oluşumu incelenecektir. Gerek halk egemenliği ve yurttaşlık konularına yapılan vurguların önem ve ağırlığına, gerekse ırksal ve etnik referansların şekillenişine bağlı olarak bu dönemin Fransız ulusçu söyleminde görülen değişimler ilk bölümün odak noktasını oluşturacaktır. İkinci bölüm, 1880'li yılların ortasında antisemitizmin yükselişiyle başlayan süreçten hareketle XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl boyunca Fransız ulusçuluğunun gelişiminin incelenmesine ayrılmıştır.

Yurttaşlık, Irk ve Dil Arasında Fransız Ulusu

Eski Rejim'den Fransız Devrimi'ne, Devrim Savaşlarından Birinci İmparatorluk Dönemine Ulus

Fransa'da ulus (*nation*) kavramı Fransız Devrimi'ni önceleyen bir tarihe sahiptir. Ortaçağ'da *nation* aynı kökene sahip kişiler topluluğunu belirtmek için kullanılan sözcüklerden biriydi. Bununla birlikte, ortak özellikleri paylaşan eşit bireylerden oluşan bir topluluk olarak anlaşılan modern ulus anlayışının, Ortaçağ'ın keskin toplumsal tabakalaşmasında gelişmesi mümkün değildir. XVI. yüzyıldan itibaren mutlak monarşinin kurulması için hükümdarların yaptığı rasyonelleşme-merkezileşme hamleleri de modern bir ulus devlet ortaya çıkarmamıştı. Örneğin Kral I. François tarafından 1539'da ilan edilen Villers-Cotterêts Emirnamesi, hukuki ve idari konularda Latincenin yerine Fransızcanın kullanılmasını zorunlu kılıyordu (Peres, 2011: 420); bu şekilde halk tarafından

konuşulan bir dilin resmi dil / devlet dili ilan edilmesi mümkün hale geliyor ve bu dilin lehçe farklılıklarından arındırılarak standartlaştırılmasına zemin hazırlanıyordu. Yine XVI. yüzyılda Fransa'da Katolikler ve Protestanlar arasında yapılan Din Savaşları sırasında Protestanlar ve ılımlı Katolikler *patrie* (vatan) kavramının önemini sıklıkla vurguladılar; bu şekilde, belirli bir dini cemaattense Fransa'ya bağlılığı esas kabul ettiklerini belirtiyorlardı (Bell, 2003: 10). "*Patriote*" (vatansever) kelimesi de yine bu dönemde, 1560'lı yıllarda, ılımlı Katoliklerce dış düşmanlara karşı mücadele söyleminin parçası olarak kullanıldı (Bell, 2003: 31). Ancak bu süreçte katı toplumsal tabakalaşma ve hükümdar ile halk arasındaki şahsi tâbiyet bağlantısı hiçbir şekilde çözülmedi (Peres, 2011: 415). Dolayısıyla XVI. ve XVII. yüzyıllardaki merkezileşme hamlelerinde dilsel standartlaşma gibi alanlarda önemli adımlar atılsa da eşit olduğu varsayılan yurttaşlardan oluşan bir topluluk olarak modern "ulus"un oluşumu yönünde herhangi bir gelişme kaydedilmedi.

Fransa'nın siyasi, toplumsal ve kültürel tarihinde XVIII. yüzyıl başından itibaren önemli gelişmeler yaşandı. Kral XIV. Louis'nin 1715'teki ölümünden sonra aristokrasinin yeniden siyasi nüfuz kazanmasına bağlı olarak siyasi iktidarın toplumsal temelinin daha geniş bir temelde yeniden düşünülmesi, yayınlanan kitap sayısının, kütüphanelerin ve kahvehane benzeri kamusal tartışma mekânlarının sayısının artması gibi pek çok faktöre bağlı olarak toplumsal formasyonun yeniden yapılandığı bir süreç başladı. Bu süreçte geleneksel-feodal aidiyet biçimleri çözüldü; Katolik Kilise mensubu olmak ya da Fransa kralının tebaasından olmak gibi geleneksel toplumsal katmanlaşmadan türeyen atıf yapan aidiyet biçimlerinin yerini daha farklı topluluklarla bireysel düzlemde kurulan ilişkiler aldı. XVIII. yüzyıl başından itibaren Fransız yazar ve siyasetçiler kendi kendilerini tanımlarken artan bir şekilde "vatan", "ulus" gibi kavramlara atıf yapıyordu (Bell, 2003: 55). Büyük Britanya ve Fransa arasında 1756-1763 yılları arasında devam eden ve Fransa'nın dünya politikasındaki önemini Büyük Britanya lehine yitirdiği Yedi Yıl Savaşları sırasında da yurtsever söylemleri yansıtan edebi eserlerin ve siyasi metinlerin sayısında artış görüldü (Bell, 2003: 43).

Kral XVI. Louis, Yedi Yıl Savaşları'nı izleyen dönemde süregiden siyasi, iktisadi ve diplomatik sorunlar nedeniyle halkın çeşitli tabakalarının artan hoşnutsuzluğuna ve bütçe açığına çözüm bulma amacıyla Mayıs 1789'da *Etats Généraux* meclisinin toplanmasına karar verdi. *Etats généraux* (Tabakalar Genel Meclisi), XIV. yüzyıl başından beri istisnai durumlarda kralın çağrısıyla toplanan ve Fransa toplumunun çeşitli tabakalarını bir araya getiren bir meclisti. Aristokrasi ve Ruhban tabakaları yaklaşık 370.000 kişilik bir nüfusa tekabül ederken, asil ya da din adamı olmayan tüm kesimleri temsil eden Üçüncü

Tabaka 26 milyonluk bir kitleyi temsil ediyordu. Tabakaların mensuplarının sayısı ve *Etats généraux* içindeki etkileri arasında büyük bir dengesizlik vardı, zira mecliste her tabakanın bir oy hakkı bulunuyordu. Mayıs 1789'da başlayan *Etats Généraux* toplantılarındaki tartışmalara bu dengesizlik damgasını vurdu, zira vergi gibi geniş halk kitlelerini ilgilendiren konularda Üçüncü Tabaka temsilcileri demografik ağırlıkları oranında dikkate alınmak istiyorlardı. Siyasi egemenliğin meşruiyet kaynağı olarak halkı gören düşünceler de bu dönemde siyasi tartışmalarda yaygın olarak öne sürülmeye başlamıştı. Monarşinin ilga edilerek 1792 yılında cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla da halk egemenliği/ milli egemenlik devrimin başlıca ilkelerinden biri olma özelliğini korudu.

Devrimin ilk aşamalarında ulus kavramı esas olarak toplumsal tabakalaşmaya atıf yapmak için, "Üçüncü Tabaka" ile özdeş olarak kullanılıyordu. Başka bir deyişle, Fransız devrimcileri için ulus kamu hukukuna ve siyaset felsefesine dair tartışmalarda kullanılan kategorilerden biriydi (Baycroft, 2006: 29). Monarşik bir meclis olan *Etats Généraux*, 17 Haziran 1789'da ismini "Milli Meclis" olarak değiştirdi; 1792'de kurulan yeni meclis de ulusal Konvansiyon adını alacaktı. Fransız Devrimi'nin en temel metinlerinden olan 26 Ağustos 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi, "Milli Meclis şeklinde örgütlenmiş olan Fransız halkının temsilcileri" ifadesiyle başlıyordu. Beyannamenin üçüncü maddesi, egemenlik konusunu düzenliyordu. Buna göre "Her tür egemenliğin ilkesi özünde Ulus'a dayalıdır. Hiçbir kurum ve hiçbir kişi doğrudan doğruya bundan kaynaklanmayan hiçbir otoriteyi kullanamaz". Devrimin çeşitli aşamalarında yaşanan olaylar, zamanla çeşitli törenlerde ve kutlamalarda anılmış, bu şekilde oluşan devrimci sembolizm ve tören pratiği ulusal aidiyetin gelişimine zemin hazırlamıştır. Bastille Hapishanesi'nin 14 Temmuz 1789'da düşüşünü kutlamak amacıyla 14 Temmuz 1790'da düzenlenen "Federasyon Bayramı" (*Fête de la Fédération*) ilerleyen dönemde ulusal bayram ve kutlamaların prototipini oluşturmuştur. Bayram sırasında Kral XVI. Louis'nin ulusa ve kanuna sadakat yemini etmesi de ulusun egemenlik kaynağı ve meşruiyet dayanağı olarak yeniden düşünülmesine zemin hazırlamıştır.

Fransız Devrimi'nin ilk yıllarındaki başlıca farklılık kaynaklarından biri ise toplumsal tabakalaşmaya bağlıdır. Devrimin 1789-1791 yılları arasındaki evresinde her ne kadar "ulus" "üçüncü tabaka" ile özdeşleştirilse de, vergi ödemeyen ya da az vergi ödeyen kitlelere etkin yurttaşlık hakları tanınmamaktaydı (Tønnesson, 2009: 392). Devrimin 1792-1794 tarihleri arasındaki radikal evresinde (Jakoben diktatörlüğü döneminde) ise toplumsal tabaka ya da sınıf ayrımı yapılmaksızın tüm Fransızlara yurttaşlık hakları tanınması için çabalanmıştır (Tønnesson, 2009: 392). Sınıfları aşan ve tüm halkı yurttaş olarak kabul eden bu politikanın

uygulamaya konmasıyla beraber Fransız devrimci ulusçuluğunun gerçek anlamda gelişmesi mümkün olmuştur.

Devrim sırasında ulus kavramının "halk egemenliği" kavramına atıfla kullanılması, bu dönemde etnik temelli bir ulus anlayışının bulunmadığı anlamına gelmez. Soy birliğine ya da dil birliğine ilişkin referanslar bu dönemde ulusal bütünlükle ilgili tartışmalarda sık sık gündeme gelmiştir. Etnik kökene dayalı ulus fikri ile yurttaşlığa dayalı ulus fikri, sonraki dönemlerin aksine, belirgin çizgilerle ayrılmaz; devrim döneminde bazı durumlarda ırksal birlik düşüncesi (ya da ulusu bir araya getiren bir "ortak ata"nın varlığına değin teoriler) zaten verili kabul edildiği için dönemin siyasetçileri ve yazarları bu konu üzerinde durmaya gerek duymamışlardır (Baycroft, 2006: 30). Kaldı ki, dönemin siyasetçileri (özellikle de cumhuriyetçiler) Eski Rejim dönemi Fransız toplumunun kültürel çeşitliliğine bir tepki olarak farklılıkları ortadan kaldırarak birliğe, bütünleşik kimliğe dayalı bir ulusun yaratılmasını savunmuşlardır. Örneğin Protestan din adamı ve milletvekili Jean-Paul Rabaut Saint-Etienne, Konvansiyon meclisine Aralık 1792'de bir "Milli Eğitim Projesi" (*Projet d'Education nationale*) sunmuştur; metinde tüm Fransızlara ortak bir eğitim vermenin ve onlara devrim değerlerini öğretmenin gerekliliğinin altı çizilmektedir. Rabaut'ya göre eğitim beşikte, hattâ doğumdan önce başlamalıdır, zira doğmamış çocuk bile vatana aittir (Rabaut Saint-Etienne, 1792: 3).

Fransız Devrimi'nin Eski Rejim'den devraldığı çeşitliliğin en belirgin şekilde dışavurulduğu alanlardan biri dildir. Devrim sırasında Fransızca Fransa halkının %15'inin konuştuğu esas dil konumundadır. Halkın geri kalanı Flamanca, Baskça, Almanca ve çeşitli Kelt dillerini konuşmaktaydı (Zimmer, 2003: 52). Katolik bir rahip olan ve 1793 sonrasında Halk Eğitimi Komitesi'nin etkin bir üyesi olan Henri Grégoire (*Abbé Grégoire* / "Rahip Grégoire") 1794 tarihinde Konvansiyon meclisine bir rapor sunmuştur. "*Rapport sur la Nécessité et les Moyens d'anéantir les Patois et d'universaliser l'Usage de la Langue française*" (Yerel Dilleri Ortadan Kaldırmanın ve Fransız Dilinin Kullanımını Genelleştirmenin Gerekliliği ve Yolları Üzerine Rapor) başlıklı metinde Grégoire Fransızcayı "özgürlüğün dili" olarak nitelemektedir. Rahip Grégoire, önerdiği türden bir dilsel birleştirmenin başka hiçbir halkta tamamlanmadığını belirtir ve bunun Fransız halkına yaraşacağını söyler. Metinde "milliyetçi" denebilecek bir öneri sunulmasına rağmen Fransız "ulusu" yerine "halkı"na atıf yapılması dikkat çekicidir. Bununla birlikte, dönemin hükümetleri bu türden projeleri gerçekleştirmek için yeterli mali ve insani kaynağa sahip değildir (Peres, 2011: 421). İlerleyen yıllarda yerel dillerin yerine standart bir Fransızcanın benimsetilmesi yavaş işleyen bir süreç halinde gerçekleşti.

Devrim Savaşları ve Birinci İmparatorluk döneminde yapılan savaşlar (Napoléon Savaşları) Fransa'da ulusal duyguyu güçlendirici bir etki yaptı. Bu dönemde kitleler ulus için savaşmaya çağrılıyordu (Baycroft, 2006: 30). General François-Christophe Kellermann komutasındaki Fransız ordusundaki askerler, 20 Eylül 1792'de Valmy Muharebesi'nde devrime karşı ittifak yapan Prusya ve Avusturya ordularına karşı savaşırken "Yaşasın Ulus!" (*Vive la Nation!*) diye bağırıyorlardı (Cabanel, 2005: 507). İlkbahar-yaz 1793'te yapılan kitlesel orduya katılım çağrısı ve bunun sonucunda 300.000 kişinin orduya katılması kimi tarihçiler tarafından modern ulus fikrinin icadı olarak görülür (Forrest, 2004). Özellikle savaş bağlamında yurtseverlikle devrimcilik eş anlamlı olarak kullanılıyordu (Cabanel, 2005: 506). Devrim savaşları sırasında Fransız siyasetçilerin Fransa'ya ve Fransızlara "Büyük Ulus" (*Grande nation*) ismini uygun gördüğü de unutulmamalıdır.[4] Savaşın etkisiyle ortaya çıkan bir diğer gelişme ise, ulusal kahramanların siyasi söylemde yer almaya başlamasıydı. Monarşik dönem Fransa'sında kitle kurtarıcıları çok ilgi çekmezken, Devrim savaşlarıyla birlikte kurtarıcı figürler ilgi gördü. Ulusal bir simge olarak Jeanne d'Arc figürü devrimi izleyen dönemde yeniden yaratıldı. Kadın kahramanın başlıca zaferini kazandığı Orléans şehrinde 1803'te bir heykel dikilmesi, bu ilginin başlıca göstergelerindendir.

Devrimin en önemli komutanlarından olan Napoléon Bonaparte'ın 1799'dan itibaren olağanüstü yetkilerle donatılması, 1804'te ise imparatorluğunu ilan etmesi, Fransa siyasetinde yeni değişiklikleri beraberinde getirdi. 1804'ten itibaren cumhuriyetin yönetimi "Fransızların İmparatoru" sıfatıyla Napoléon Bonaparte'a bırakıldı. Bu dönemde, hukuki açıdan bakıldığında, bu dönemde yurttaşlığa ve etnik bağlara dayalı ulus kavramlarının halen kesin bir şekilde ayrılmadığı görülür. Dönemin özel hukuk alanındaki en önemli kanunlaştırma denemesi niteliğinde olan Napoléon Kodeksi, 1804 tarihli ilk basımından itibaren yurttaşlık tanımını esas olarak toprak hukuku (Fr. *droit du sol*, Lt. *jus soli*) üzerinden yapar. Başka bir deyişle, dönemin mevzuatına göre Fransa toprağında doğanlar Fransız kabul edilir ve ikamet yerine dayalı ulus esası genel bir kural olarak mevzuatta yer alır. Bununla birlikte, bazı durumlarda yurttaşlık tanımında kan hukukunun (Fr. *droit du sang*, Lt. *jus sanguinis*) kabul edildiği de görülür. Medeni Kanun'un 10. maddesine göre yabancı bir ülkede Fransız babadan doğanlar Fransız kabul edilir (*Code Civil*, 1804: madde 10).

Birinci İmparatorluk döneminde Fransa'da ulus kavramının geliştirilmesi yönünde atılan en önemli adımlardan biri, Fransız halkının Kelt halklarıyla olan kültürel-ırksal bağlantısının vurgulanmasıdır. Kelt kültürüne olan yoğun ilgi, bu dönemde Kelt mirasını koruma ya da keşfetme amacı doğrultusunda gösterilen çabaların "Keltomani" (*Celtomanie*) adıyla anılmasına yol açmıştır.

I. Napoléon'un himayesi altında Mart 1804'te kurulan ve ilk toplantısını 1805 yılında yapan Kelt Akademisi (*Académie celtique*) bu amaca hizmet eden başlıca kurumlardandır. Akademi, Keltlerden, Galyalılardan ve Franklardan torunlarına aktarılan mirası ortaya çıkarma amacını taşır. Akademinin kurucularından Johanneau açılış toplantısında yaptığı konuşmada Avrupa'nın neredeyse tüm halklarının Keltlerden geldiğini belirtir; Fransa Keltler konusunda yapılan araştırmalarda diğer ülkelerden geri kalmamalıdır (Johanneau, 1807: 42). Johanneau konuşmasında İskoç araştırmacı James Macpherson'ın Ossian derlemelerine de uzunca atıf yapar. Macpherson, 1760'tan itibaren yaptığı derleme çalışmalarıyla İskoç halk şiirini ve şarkılarını sistemli bir derlemede bir araya getirmeye çabalamış, 1761-1765 arasında ise bir dizi kitap yayımlayarak Ossian isimli kadim bir Kelt ozana atfettiği destansı şiirleri Kelt dillerinden İngilizceye çevirdiğini öne sürmüştür. Destanların özgünlüğü konusundaki şüpheler XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren öne sürülmeye başlansa da Macpherson'un yayınları Kelt kültürüne ve tarihine olan ilgiyi artırmış, çeşitli Avrupa ülkelerindeki ulusal kültür ve tarih yaratma çabalarında Kelt mitolojisi ve söylencelerinin yeniden keşfi önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Fransa'da Kelt Akademisi'nin kuruluşu ve çabaları da bu bağlamda değerlendirilebilir.[5]

Çeşitli tarihçilerin Kelt Akademisi gibi çeşitli kuruluşlarda yaptıkları çalışmalarla da bağlantılı olarak, Roma öncesi Galya tarihi Fransız ulusal tarih okumalarında çıkış noktası olarak alınmaya başlamıştı. Buna karşılık, XIX. yüzyıl başındaki köken arayışlarında Kelt-Galya geçmişinden başka tarihsel kaynaklarla da bağlantı kurma çabalarına rastlanmaktadır. Bu dönemde Fransa'da ulusal köken arayışı çerçevesinde atıf yapılan başlıca unsurlardan biri, Roma tarihi idi. XVIII. yüzyıldan beri Fransa'da tarih ve felsefe üzerine yazılan kitaplarda Fransa siyasi kurumlarının ve kültürünün ne derecede Roma'nın mirasçısı olduğu konusunda tartışmalar yapılmıştı. Bunun yanında, Fransızların, özellikle asilzadelerin, erken Ortaçağ'daki Frank kabilelerinin mirasçısı olduğuna (hatta Frank kabilelerinin Homeros destanlarında anlatılan Troia krallık hanedanından türediğine) ilişkin olarak önceki yüzyıllar boyunca şairler, düşünürler ve tarihçiler tarafından yapılmış olan saptamalar da yine XVIII. yüzyılda yaygınlık kazanmıştı (Nicolet, 2003: 41). Dolayısıyla XIX. yüzyıl başında Keltlerin-Galyalıların yanında Romalılar ve Franklar da çeşitli yazarlar tarafından Fransız ulusunun öncülü olarak görülüyordu (Burguière, 2003).

Fransa'da ulus kavramının 1789-1815 arasındaki gelişimi genel olarak incelendiğinde, Eski Rejim'in son döneminde şekillenmeye başlayan, "egemen halk"a atıf yapmak için kullanılan ulus kavramının bu dönemde hızlıca kitlelerce benimsendiği görülür. Başka bir deyişle, eşit olduğu varsayılan bireylerden oluşan bir topluluk olarak ulus kavramı, XVIII. yüzyılda belirli bir yaygınlık düzeyine

kavuşmasının ardından, Fransız Devrimi'nin ve İmparatorluk döneminin çeşitli uğrakları içinde kitleler tarafından benimsenmiştir. Bununla birlikte, dönemin ulus anlayışı yalnızca egemenlik sahibi halk ya da yurttaşlar topluluğu olmaktan uzaktır, aynı zamanda kimi ortak kültür ve soy özellikleri taşıyan bir topluluk olarak görülmüştür.

Cumhuriyetçi Akımlar, Irkçı Teoriler ve Fransız Ulusçuluğu

Napoléon'un 1815 yılında Avrupalı büyük güçler koalisyonuna kesin olarak yenilmesini takip eden on yıllarda Fransa'da bir dizi rejim değişikliği yaşandı. Devrim öncesinde Fransa'ya hükmeden Bourbon Hanedanı'nın 1814-1815'te yeniden başa gelmesini takiben yaşanan "Restorasyon" evresinden sonra 1830'da bir devrim gerçekleşti ve Orléans hanedanı mensubu Louis-Philippe'in yönetiminde liberal bir monarşi dönemi yaşandı. 1848 Devrimi'yle birlikte cumhuriyet ilan edilse de bu dönem de kısa sürdü. Napoléon Bonaparte'ın yeğeni III. Napoléon'un 1852'de imparatorluğunu ilan etmesiyle başlayan II. İmparatorluk rejimi, 1871 yılında yerini yeniden cumhuriyete bıraktı.

Bourbon ve Orléans hanedanı yanlıları, Bonaparte ailesi taraftarı İmparatorluk yanlıları ve çeşitli kanatlardan cumhuriyetçiler arasında mücadelelerle geçen bu yıllar boyunca yurtsever ve ulusal temalar esas olarak monarşi taraftarlarına (özellikle de Bourbon ailesinin aşırı muhafazakâr yönelimine) karşı mücadele eden liberal muhalefet ve cumhuriyetçiler tarafından savunuldu. Restorasyon döneminde sol ve cumhuriyetçi politikayla ulus kavramının özdeşleşmesinin başlıca nedenlerinden biri, muhalefetin (özellikle cumhuriyetçilerin) kralın keyfi iradesine karşı halk egemenliğine atıf yapmalarıdır. Başka bir deyişle, ulus ve halk egemenliği kavramları bu dönemde de yakından ilişkili kavramlar olarak düşünülmüştür. Bourbon hanedanının restorasyonunun yabancı müdahalesiyle mümkün olduğu konusundaki görüşün yaygınlaşması da Restorasyon karşıtı muhalefetin ulus ve yurt gibi kavramları sıklıkla kullanmasını sağlamıştır. Buna bağlı olarak Fransız olmak, Fransa çıkarlarını yabancı monarşilere (ve bu arada onların desteklediği Bourbon monarşisine) karşı savunmak, devrimin yeniden zafer kazanmasını istemekle özdeşleştirilmiştir (Cabanel, 2005: 509).

Bu süreç içinde gözlemlenen önemli bir konu, cumhuriyetçilerin monarşik mirasın bazı unsurlarını devralmasıdır. Başka bir deyişle, monarşi döneminde yaşanan bazı olaylar bu dönemde "milli" mirasın bir parçası olarak görülmeye başlamıştır. Cumhuriyetçi tarihçiliğin en önemli ismi olan Jules Michelet'nin 1853'te yayımlanan *Jeanne d'Arc* biyografisi bu yönde atılan en önemli adımlardandır (Michelet, 1974). Bu ve benzer çalışmaların da etkisiyle Jeanne d'Arc giderek artan bir itibara kavuştu, başlıca ulusal kahramanlardan biri haline geldi. Cumhuriyetçilerin Kilise'nin temsil ettiği muhafazakâr yönelime

karşı mücadele ettiği bu dönemde, Kilise tarafından mahkûm ve idam edilen bir tarihsel figür olan Jeanne d'Arc'ın ulusal bir kahraman olarak sahiplenilmesi cumhuriyetçileri Kilise hegemonyasına karşı güçlendiren bir etki yapıyordu.

XIX. yüzyıl boyunca, devrimci ilkeleri, halk egemenliğini ve yurttaşlığı ön planda tutan cumhuriyetçi/sol ulusçuluğun yanında, Katolik referanslardan beslenen bir sağ-muhafazakâr ulusçuluk da gelişim göstermekteydi. Bu ulusçuluk akımı, Fransa'yı "Kilise'nin en büyük kızı" olarak gören ve Fransız devletini Katolik inancının koruyucusu kabul eden gelenekçi görüşlerden ilham alıyordu (Baycroft, 2006: 33). Orléans piskoposu Félix Dupanloup 1869'da Jeanne d'Arc'ın azize mertebesine yükseltilmesi için bir girişim başlatması (Dupanloup, 1869: 6), kadın kahramanın dini itibarının iade edilmesi ve bu şekilde ulusal simge haline gelmiş olan bir figürün Katolikler tarafından sahiplenilmesi yönünde bir çaba olarak yorumlanabilir.[6]

Cumhuriyetçiler, bir yandan monarşi döneminden devralınan bazı olay ve kişileri ulusal sembol ya da kahraman olarak sahiplenirken, diğer yandan ulusu Fransız devrimiyle ilintili bir kavramsal çerçeve içinde tanımlamaya özen gösteriyorlardı. Bu çerçevede "yurttaşlığa dayalı ulus" kavramı önem kazandı. Örneğin Michelet *Fransa Tarihi* (*Histoire de France*) başlıklı çalışmasının 1869 tarihli önsözünde Fransa'nın ırktan ziyade özgürlüğün ürünü olduğunu belirtiyordu. Bu şekilde Fransız ulusu ile Fransız Devrimi fikirlerinin bağlantısı belirgin bir şekilde kuruluyordu. Bu bağlantı XIX. yüzyıl sonunda da geliştirildi ve "Fransız tipi ulus" kavramı bu şekilde aşamalı olarak yerleşiklik kazandı (Baycroft, 2006: 28). Michelet'nin yanında, Adolphe Thiers ve Léon Gambetta gibi mutedil ya da radikal cumhuriyetçi politikacılar da yurttaşlık esasına dayanan ulus kavramına vurgu yapıyorlardı (Baycroft, 2006: 30). Buna karşılık, Fransız dilinin yaygınlaşması idealine yapılan vurgu, cumhuriyetçi söylemde de önemini korumaya devam etti. Bu vurgu, dönemin cumhuriyetçi ulusçuluğunun salt yurttaşlıkla tanımlanmadığını, etnik ve kültürel bir yönelimi de bünyesinde barındırdığını göstermektedir (Baycroft, 2006: 34).

XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren ortaya çıkan bir diğer gelişme, Almanya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerle paralel olarak Fransa'da da biyoloji ve genetik alanlarındaki yeni bulguların ve hipotezlerin toplumların incelenmesi için kullanılmaya başlanmasına bağlı olarak ırksal tahlillerin yaygınlık kazanmasıdır.[7] Victor Courtet de l'Isle, 1837'de yayımlanan İnsan Bilimi Üzerine Kurulu Siyaset Bilimi, ya da Felsefi, Tarihi ve Toplumsal Bağlantıları Açısından İnsan Irklarının İncelenmesi (*La science politique fondée sur la science de l'homme, ou Étude des races humaines sous le rapport philosophique, historique et social*) başlıklı kitabıyla ırka dayalı toplum analizinin temellerini atmıştı (Taguieff, 2008b: 176).

Fransa'da ırkçı incelemelerin esas kurucu figürü ise Arthur de Gobineau idi. Gobineau, ilk cildi 1853'te yayımlanan, 1855'te ise yayımı tamamlanan İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Deneme (*Essai sur l'inégalité des races humaines*) başlıklı kitabında ırk temelli bir toplum incelemesi yapıyor, toplulukların dejenerasyonunun sebebi olarak ırkların birbirine karışmasını görüyordu (Gobineau, 1853). Gobineau, ırka dayalı bir değerlendirme yapan tek yazar değildi. Ernest Renan bu dönemde aşağı ırklar, maddi açıdan uygarlaşmış ırklar ve entelektüel, ahlaki ve dini açıdan uygarlaşmış ırklar arasında bir ayrım yapıyor, Hint-Avrupa ırkı ile Sami ırkını son kategoride değerlendiriyordu (Sand, 2009: 13-16).[8] Renan'ın gençlik döneminde yazdığı yazılar, Jules Soury ve Gustave Le Bon gibi daha genç kuşaktan yazarları da etkiledi (Taguieff, 2008a: 181-182).

Fransa'da ulusçuluğun 1815-1871 arasındaki gelişimi başlığı altında son olarak antisemitist düşüncelere değinmek gerekiyor. XIX. yüzyıl boyunca genel düzlemde Avrupa'da, özel olaraksa Fransa'da önem kazanacak olan Yahudi düşmanlığı temasının Devrim'in ilk yıllarında ve Birinci İmparatorluk döneminde çeşitli bağlamlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Yahudi düşmanlığı XIX. yüzyıl başında yalnızca ulusçu söylem ve eylemlerin parçası olarak kullanılmaz, daha ziyade toplumsal ve ekonomik bir eleştirinin parçası olarak ortaya çıkar ve esas olarak sosyalist yazarların eserlerinde dile getirilir. Charles Fourier'nin pek çok eserinde Yahudilere karşı tavır aldığı bilinmektedir. Örneğin Fourier 1803 yılında kaleme aldığı ticarete dair notlarda "Yahudiler, merkantil gelenekleriyle, toplumsal bünyenin/toplum gövdesinin cüzamı ve vebası değiller midir?" ("*Or, les Juifs, avec leurs mœurs mercantiles, ne sont-ils pas la lèpre et la peste du Corps social?"*) ifadesine yer verir (Fourier, [1803] 1856: 35). Yüzyıl başında olduğu gibi bu dönemde de çeşitli sol yazarlar sosyo-ekonomik argümanlardan yola çıkarak Yahudi düşmanı bir tavır almaya devam ediyordu. Fourier'nin öğrencilerinden Alphonse Toussenel, 1847'de yayımlanan *Yahudiler, Çağımızın Kralları* (*Les juifs, roi de l'époque*) başlıklı kitabıyla sol antisemitizmin en önemli örneklerinden birini meydana getirmişti. Bu noktada Piere-Joseph Proudhon'un kişisel not defterine 26 Aralık 1847 tarihinde Yahudiler konusunda yazdığı sözler de alıntılanabilir: "'Bu ırkı Asya'ya göndermeli ya da toptan imha etmeli." Proudhon, bir grup Alman antisemitle karşılaştıktan sonra kaleme aldığı bu notta, Yahudiler konusunda bir makale yazma amacında olduğunu belirtir ve yukarıda aktarılan sözleri sarf eder. Dahası, ilerleyen satırlarda Fransız kadınlarla evlenenler ve artık çocuk sahibi olamayacak derecede yaşı olanlar haricinde tüm Yahudilerin zorla ya da tehcir yoluyla ortadan kaldırılması gerektiğini söyler. Proudhon'un bu kısa notunda vardığı sonuç açıktır: "Tıpkı İngilizlere duyulan nefret gibi Yahudilere duyulan nefret de bizim birinci siyasi akidemiz olmalıdır" (Proudhon, 1961: 26/12/1847; ayrıca bkz. Proudhon, [1847]). XIX. yüzyılın ilk yarısı boyunca toplumsal-iktisadi eleştiriler çerçevesinde kullanılan antisemit

argümanlar, ırkçı-milliyetçi teorilerin yaygınlaşmasıyla beraber ulusçu akımlar tarafından da benimsenmiştir.

Restorasyon Dönemi'nin başlangıcından 1860'ların sonuna uzanan dönem genel olarak incelendiğinde ulus kavramının çoğunlukla liberalizm ve cumhuriyetçiliğe dair siyasi tartışmaların bir parçası olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Fransız Devrimi dönemiyle kıyaslandığında zorunlu askerlik, dil politikası, eğitim politikası gibi alanlarda devletin "milli kimlik inşa edici" rolü çok daha bu dönemde sınırlı bir düzeyde kalmıştır; buna karşılık ulusçuluğun entelektüel düzlemde (özellikle tarih yazımında) son derece önemli bir boyut kazanmıştır.

Üçüncü Cumhuriyet Döneminde Ulusal İdeolojinin Kitleselleşmesi

Fransız ulusçuluğunun gelişiminde 1870'te Fransa ile Alman devletleri ittifakı arasında yapılan savaş ve Fransa'nın 1871'de onur kırıcı bir yenilgi alması önemli bir kırılma noktasıdır. Fransa'da politik ve askeri gelişmelerin geldiği nokta, Fransız Devrimi'nin başlangıcından itibaren sol tarafından benimsenen ulusçu fikirlerin savaşı beslediğini, savaşın gelişmesinin ise Bonapartizm gibi otoriter eğilimlere ve karşı devrimlere yol açabildiğini göstermişti. Bu şekilde, 1870'lerden itibaren, sağın gelişmesi ve Paris Komünü, Bulanjizmin yükselişi, Dreyfus Olayı gibi olayların antisemit ulusçuluğu güçlendirici etki yapması da XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Fransa'da ulusçuluğun (tarihçi Patrick Cabanel'in deyişiyle "180 derecelik bir dönüş" yaparak) sağa özgü bir akım olarak anlaşılması sonucunu doğurdu (Cabanel, 2005: 512; Hilaire, 1992: 522). Elbette bu gelişme sıfır toplamlı bir oyun olmaktan uzaktı ve diyalektik bir süreç olarak ilerledi. 1870-1871 savaşı sırasında Almanya'ya karşı geliştirilen propaganda söyleminde ırk temelli bir propagandayı andıran, etnik temalar da yer alıyordu (Baycroft, 2006: 36). Cumhuriyetin yeniden ilanından sonra gerek ırkçı temalar, gerekse ulusal kültür kavramı giderek artan bir oranda kullanılmaya başlandı. Buna karşılık, önceki dönemlerde sol-cumhuriyetçi akımların yurtsever söylemlerinden devralınmış kimi unsurlar da bu dönemde sağ-ulusçu söyleme entegre edildi. Bu geçişkenlik, 1871 sonrasında egemen olan sağ akımların eklektik bir şekilde sol-cumhuriyetçi görüşleri benimsemesi ya da onları yapay bir şekilde kendi söylemine eklemlemesi olarak yorumlanmamalıdır. 1870'te ilan edilen Üçüncü Cumhuriyet halk egemenliği ilkesi üzerine kuruludur ve rejimin anayasal düzeninde genel oy hakkı önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla ulus kavramı dönemin siyasi-anayasal gelişmelerine de paralel olarak gerek sağ, gerek sol cumhuriyetçiler tarafından savulmuştur.

Ulusal kültür, Üçüncü Cumhuriyet yönetimi için, ulusal birliği güçlendirmenin başlıca yollarından biriydi (Martigny, 2008: 552). Bu çerçevede Fransız çocukların

ortak, ulusal bir kültüre sahip olmaları önemli hedeflerdendi. Çocuklara yönelik edebi eserler, gerek ulusal bilincin yaratılması ve yaygınlaştırılması, gerekse dönemin siyasi-ulusal duyarlılıklarını yansıtan konular hakkında çocuklara bilgi verilmesi için önemli rol oynuyordu. Augustine Fouillée, "G. Bruno" müstear adıyla 1877'de yayımladığı İki Çocuğun Fransa Turu (*La Tour de la France par deux enfants*) adlı kitabında bu hedefi gerçekleştirmeye çabalıyordu. İlerleyen yıllar boyunca milyonlarca baskı yapan kitapta Lorraine bölgesinden iki çocuğun amcalarını aramak için yola çıkmaları ve bu vesileyle Fransa'nın çeşitli şehir ve bölgelerini gezip keşfetmeleri konu alınıyordu. Kitap her ne kadar temelde cumhuriyetçi bir çerçeveye otursa da, bölgesel çeşitliliği ve kırsal yaşamı da övüyordu. Bu durum, XIX. yüzyılın ortalarında köylüleri muhafazakâr ve karşıdevrimci olarak gören cumhuriyetçi akımın bu dönemden itibaren kırsal toplumda muhafaza edildiği varsayılan değerleri sahiplenmeye başladığının göstergesiydi (Baycroft, 2006: 35).

Ulusal birlik-bütünlük konularına yapılan vurgunun yanında "kaybedilen topraklar" teması da dönemin siyasi nitelikli metinlerinde önemli rol oynamaktaydı. Alsace ve Lorraine, Fransa'nın 1871'de Almanya'ya bırakmak zorunda kaldığı iki kuzeydoğu bölgesiydi. İki bölgenin kaybı Fransa'da büyük bir travma yaratmıştı. Özellikle Lorraine, Jeanne d'Arc'ın doğduğu Domrémy kasabasını da içerdiği için, ulusal söylem açısından son derece önemli bir bölgeydi. İki Çocuğun Fransa Turu'nun genç kahramanlarının Lorraine kökenli olması rastlantı değildi. İki Çocuğun Fransa Turu'na benzer bir şekilde çocuklara Fransa'nın çeşitli bölgeleri hakkında bilgiler verme amacı güden eğitici bir roman olan Eudoxie Dupuis imzalı *Zikzaklarla Fransa*'da, romanın çocuk karakterlerinden biri, Alsace'ın eskiden Fransa'ya ait olduğunu, şimdi Almanya sınırları içinde bulunduğunu söylüyor, babasının bu değişimden her zaman büyük bir kederle söz ettiğini ekliyordu (Dupuis, 1882: 121). Kitabın başka bir yerinde ise Jeanne d'Arc'ın "Lorraineli bir çoban kız" olduğu burgulanıyordu. Başka kitaplarda ise Alsace-Lorraine konusu çok daha geniş bir yer tutuyordu. Antoine Chalamet'nin ilk ve orta öğretim düzeyindeki okullar için olarak yazdığı okuma parçaları da Alsace sorununu geniş öğrenci kitlesine anlatmaya çabalayan Üçüncü Cumhuriyet literatürünün önemli örneklerindendi (Chalamet, 1891).

Almanya'nın Alsace ve Lorraine'i ilhak ederken kültürel, dilsel ve ırksal argümanlara başvurması ve bölge halkının Alman kültürü ile yakınlık içinde bulunduğunu iddia etmesi, Fransa'da tepki olarak "yurttaşlık" ve "irade" konularına artan oranda vurgu yapan bir ulus tanımının gelişmesine yol açtı. Bu yöndeki çabaların en önemlilerinden biri, tarihçi ve dilbilimci Ernest Renan'ın 1882'de Paris-Sorbonne Üniversitesi'nde yaptığı "Ulus Nedir?" ("Qu'est-ce qu'une nation?") başlıklı konuşmadır.

Renan, çoğu tarihçi ve siyaset bilimci tarafından "Fransız usulü ulusçuluk" yaklaşımının başlıca metni olarak kabul edilen "Ulus Nedir?"de yurttaşlık kavramının ulusun tanımlanmasındaki öneminden bahsediyordu. Yazarın 1850'li yıllarda yayımlanan çalışmalarında sıkça yer alan ırksal farklılıklar vurgusunun bu metinde bir kenara bırakılmış olduğu görülür. Renan'a göre Fransa'nın birkaç katı büyüklükte bir ülkenin "modern anlamda bir devlet" teşkil etmesi mümkün değildi (Renan, ([1882] 1996: 39). Buna bağlı olarak, geleneksel imparatorlukların "vatandaşları" da olamazdı (Renan, ([1882] 1996: 38). Milliyetlerin varlığına temel olan ilkeyi dünyaya getiren, Erken Ortaçağ dönemindeki Germen akımlarıydı (Renan, ([1882] 1996: 39). Başka bir deyişle, Renan'a göre milliyetlerin oluşması için gereken zemin, imparatorlukların parçalanması ve imparatorlukları oluşturan halkların birbirleriyle karışmasıyla oluşabilmişti (Renan, ([1882] 1996: 40). Keza Renan'a göre Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya gibi devletlerin başlıca karakteristiği, onları oluşturan halkların kaynaşmış niteliğiydi. Halkların kaynaşarak bir devlete bağlı olan ulusu oluşturması, ortak noktaların varlığının olduğu kadar, bazı istenmeyen olayların unutulmasının, hatta tarihin hatalı bir okumasının yapılmasının sonucuydu. Renan, bu noktada tarihsel araştırmaların gelişiminin genellikle milliyet için bir tehlike arz ettiğinin altını çiziyordu (Renan, ([1882] 1996: 41). Başka bir deyişle, ulusal birlik bazı olay ve olguların unutulması, bazılarının da çarpıtılmasıyla oluşuyordu; bu alanlarda doğru bilgiye ulaşılması ulusu bir araya getiren bilincin zayıflaması anlamına gelebilirdi. Renan bu şekilde ulusun doğallıktan uzak, tarihsel süreç içinde yaratılmış bir olgu olduğunu kabul ediyordu.[9]

Renan'a göre uluslar ilkesi (*principe des nations*) Fransa'ya aitti; Fransız Devrimi ile birlikte ulusun kendi kendine var olduğu fikri gelişmişti (Renan, ([1882] 1996: 43). Bu noktada Renan ırkın yanında dil, din, çıkar birliği, coğrafya gibi ortak paydaları inceliyor, bütün bu unsurların bir ulus yaratmada yetersiz olduğunu belirtiyordu. Gerçekte saf bir ırk yoktu ve saf ırk düşüncesini etnografik temellere oturtmaya çalışmak bir yanılgıdan ibaretti (Renan, ([1882] 1996: 45-49). Dil ise birleşmeye davet eden bir unsurdu, ancak birleşmeyi kaçınılmaz olarak beraberinde getirmesi mümkün değildi. İnanca gelince, artık kitleler aynı dine inanmaktan uzaktı, herkes kendince bir inanca sahipti, dolayısıyla inanç da geniş kitleler için bir ortak payda olamazdı. Çıkar birliği bir ulus yaratamaz, ancak ticari sözleşmelere temel olabilirdi (Renan, ([1882] 1996: 52).

Ulusu eğer bütün bu unsurlar oluşturmuyorsa ne oluşturuyordu? Renan'a göre ulus bir ruh olarak tanımlanabilirdi. Bu ruh, geniş bir hatıralar bütününe sahip olmayı, birlikte yaşama arzusunu ve devralınan mirası yaşatma isteğini gerektiriyordu. Ulus olmak, geçmişte ortak zafer günleri, günümüzde ise ortak bir irade/istenç sahibi olmaya bağlıydı. Belki hepsinden de önemlisi, paylaşılan

acılar birleştirici bir unsurdu. Dolayısıyla ulus fikri bir geçmiş miras sahibi olunduğunu varsayıyordu. Metnin yazıldığı dönemde ise ortak yaşamı devam ettirme isteği ulusun başlıca tanımlayıcısıydı. Bu noktadan hareketle Renan meşhur ifadesini kullanıyordu: "Bir ulusun varlığı, (…) her gün tekrarlanan bir plebisittir" (Renan, ([1882] 1996: 55). Renan'ın milliyet konusundaki incelemesinin tarihsel-toplumsal bir inceleme çerçevesine oturması, onu ulusların ebedi olmadığını belirtmeye itiyordu. Ulusların bir başlangıç noktası olduğu gibi bir bitiş noktası da vardı. Üstelik Renan'a göre, gelecekte bir "Avrupa konfederasyonu" ulusların yerine geçecekti. Güncel durumda ise ulusların varlığı "iyi, hatta gerekli bir şey" idi (Renan, ([1882] 1996: 55).

Renan'ın bazı noktalarda yaptığı değinilerin Alsace-Lorraine sorununa üstü kapalı göndermeler olarak okunması mümkündür. Örneğin Renan sınırlar konusunda emin olunmadığı takdirde tartışmalı olan halklara danışılması gerektiğini belirtiyordu; bu değini Almanya'nın bölge halkına danışmaksızın ilhak gerçekleştirmesinin bir eleştirisi olarak değerlendirilebilir. Keza, bu dönemde Renan'la birlikte pek çok Fransız yazar ve siyasetçi için Alsace-Lorraine sorunu başlıca ulusal sorun konumundadır.[10] Bu sorun, 1880'li yıllar boyunca Fransa'da ulusçuluğun radikalleşmesine katkıda bulunmuştur. Alsace-Lorraine yenilgisinin intikamını alma amacını güden "rövanşçı" (*revanchiste*) akımlar bu dönemde güçlenmişti. Cumhuriyetçi ideallerle, eğitim gibi alanlarda yaşanan gelişimi desteklemek için 1882'de kurulan Yurtseverler Birliği (Ligue des Patriotes), 1885'te rövanşçı bir politika benimsedi ve siyasi skalada soldan sağa doğru kaydı (Hilaire, 1994: 522).

Üçüncü Cumhuriyet döneminde Alsace-Lorraine sorununun yanında başka unsurlar da Fransız ulusçuluğunun gelişmesine katkıda bulundu. Cumhuriyet rejimi ulaşım, eğitim, basın-yayın gibi çeşitli araçları kullanarak Fransa'nın kırsal kesimlerini ulusun parçası haline getirmeye çabaladı (Weber, 1976). Özellikle Kamusal Eğitim Bakanı Jules Ferry'nin 1880'lerin başında geliştirdiği cumhuriyetçi eğitim programı ulusal bilincin gelişimi açısından önem arz etmektedir. Ferry'nin hazırladığı bir kanunun 1881'de kabul edilmesiyle devlete bağlı ilköğretim kurumlarında eğitim ücretsiz hale getirildi. Yeni bir kanunun 1882'de yürürlüğe girmesi ise Fransa'da ilköğretimi zorunlu hale getirdi. Bir sonraki aşama ise 1886 yılında ilköğretim düzeyinde standart bir eğitim müfredatının oluşturulmasıydı. Ferry döneminde yapılan eğitim reformları, laik ve ücretsiz ilköğretimin yaygınlaşması sonucunu doğurdu. Okul müfredatı ulusçu, vatansever ve cumhuriyetçi ilkeler çerçevesinde standartlaşmıştı. Bu dönemde ortaya çıkan bazı uygulamalar Fransız ulusçuluğunun yurttaşlığa dayalı olmanın yanında etnik bir nitelik de taşıdığını göstermektedir. Fransa'da 1880'li yıllarda yerel dilleri konuşan çok sayıda kişi vardı, örneğin 1 milyon kadar

Fransa vatandaşı Brötonca konuşuyordu (Zimmer, 2003: 31). Cumhuriyetçi eğitim sistemi, 1880'lerin başından itibaren yerel dillerin kullanımını okul düzleminde bütünüyle yasaklayarak Fransızcanın yaygınlaşmasını kolaylaştırdı. Yerel lehçelerin ve Fransızca dışındaki dillerin okul içinde konuşulmasının yasaklanması gibi yöntemlerin kullanılması, özellikle Brötanya (Bretagne) gibi çeşitli bölgelerde tepkiler doğurdu ve bu bölgelerde ulusçu akımların gelişiminin ivme kazanmasına zemin hazırladı.[11]

Dille beraber tarih yazımı ve tarih eğitiminde de etnik/ırksal olarak tanımlanan Fransız unsuru ön plana çıkmaya başladı. Üçüncü Cumhuriyet döneminde, Galyalıların tarihinin araştırılması yönünde önemli adımlar atıldı. Devrimin ertesinde başlayan Kelt tarihine yönelik ilgi XIX. yüzyıl boyunca Amédée Thierry gibi tarihçilerin çabalarıyla devam etmişti (Nicolet, 2003: 235). Genç tarihçi Camille Jullian 1892 ve 1903 arasında bir dizi kitap yayınlayarak Galya tarihi araştırmalarının gelişmesine katkıda bulundu; 1905-1926 arasında ise on ciltlik anıtsal bir *Galya Tarihi* (*Histoire de la Gaule*) kitabı yayımladı (Nicolet, 2003: 229). Galya tarihine olan ilgi akademik düzeyle sınırlı kalmadı ve okul müfredatına da yansıdı; tarih eğitimi Fransızların atasının Galyalılar olduğu önkabulü üzerine kuruluydu. Bu ırksal referansın yanında Jeanne d'Arc gibi monarşik referanslar da cumhuriyetçi okul kitaplarına alınıyordu (Baycroft, 2006: 35).

Eğitimin yanında, Üçüncü Cumhuriyet rejimi geniş bir kültürel repertuar vasıtasıyla ulusal bir ideolojiyi yeniden üretmeye çabaladı (Martigny, 2008: 553). Tarihçi Pierre Nora'nın "hafıza yerleri" (*lieux de mémoire*) olarak adlandırdığı bir dizi mekanizmayla bu yeniden üretimin gerçekleşmesi amaçlandı. Bu çerçevede cumhuriyetçi ve ulusal temaları yansıtan anıtların yapılması ve cadde, meydan ve sokak isimlerinin bu yönde değiştirilmesi örnek olarak gösterilebilir. Fransız Devrimi'nin ilk yıllarının en tanınan marşlarından *La Marseillaise* (Marsilyalı) 1879'da ulusal marş (*hymne national*) kabul edildi. Yine bu dönemde, 1880 yılından itibaren 14 Temmuz'un ulusal bayram olarak kutlanması Fransız ulusal ideolojisini güçlendiren unsurlardan oldu.

Üçüncü Cumhuriyet döneminde, kamusal binaların mimarisi ve dekorasyonu da ulusçu sembolizmin konsolide edilmesine çabalandı. Bu çerçevede tarihi binaların ve müzelerin yeniden düzenlenmesine ve restore edilmesine önem gösterildi. Anıtsal tablolar da yine bu dönemin kamu binalarının iç mekânlarında sıkça kullanıldı. Özellikle tarihi konuları ve ulusal sembolizmi işleyen tabloların halk için kolayca anlaşılabilir şekilde, sade ve açık olmasına özen gösterildi. Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet dönemi ulusal sembolizminin en önemli göstergelerinden biri de Paris'teki Panthéon binasına verilen önemdir. Kral XV. Louis'in emriyle 1764'te bir kilise olarak yapımına başlanan bina, 1791'de, henüz

ibadet yeri olarak kullanılmaya başlamamışken, "vatanın büyük insanları"nın naaşlarının yerleştirildiği bir anıtmezar olarak yeniden tasarlanmıştı. XIX. yüzyıl boyunca meydana gelen rejim değişikliklerine bağlı olarak çeşitli defalar işlev değiştiren ve bazı dönemlerde ibadet yeri olarak kullanılan Panthéon, 1880'lerden itibaren, Üçüncü Cumhuriyet'in 1940'lara değin uzanan tarihi boyunca, ulusal tarihin önemli kişilerinin anıtmezarı olarak işlev gördü. Özellikle şair ve yazar Victor Hugo'nun mezarının Panthéon'a aktarılması, binanın ulusal bir sembole dönüşmesinde önemli bir dönüm noktası teşkil etti. Heykeltraş François Sicard'ın yaptığı 1913 tarihli ulusal Konvansiyon Anıtı (ya da "Cumhuriyetçi Altar"), dönemin yurtsever-cumhuriyetçi sembolizminin önemli bir göstergesidir. Cumhuriyetin kurucularına saygı amacıyla yapılan bu anıtta Fransa'yı simgeleyen genç kadın figürü Mariane, XIX. yüzyıl boyunca yaygınlaşan ikonografik detaylarıyla, örneğin Frigya başlığıyla ve kılıcıyla anıtın merkezinde yer almaktadır; yanındaki insanlar ise yasama gücünü ve orduyu temsil etmektedir. Böylece Fransa bir yandan egemenliği elinde bulunduran halk tarafından, diğer yandan da askeri güç tarafından desteklenmektedir.

XIX. yüzyılın son çeyreği, Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya başta olmak üzere Avrupa büyük güçlerinin denizaşırı kolonyal yayılmasının büyük bir ivme kazandığı dönemdir. Fransa'da özellikle Jules Ferry'nin 1883-1885 arasında hükümet başkanlığı ve dışişleri bakanlığı döneminde Hindiçini'ndeki savaşlarla ivme kazanan ve sonraki yıllarda devam eden emperyalist yayılma evresi, Fransız ulusçuluğunun bir diğer boyutunu oluşturmuştur. Emperyalizm bir yandan medeniyet ideallerinin ve modernliğin yayılması retoriğiyle beraber ilerlemiş, diğer yandan da bu idealleri yayan Fransızların "yabancı ırklar"la mesafe koyma isteğini ortaya koymuştur (Baycroft, 2006: 37). Teoride merkez ve koloniler tek bir ulus oluşturuyordu, ancak gerçekte koloni halkları farklı bir muameleye tâbi tutuluyordu. Yerli halklar Fransız tâbiyetine/milliyetine (*nationalité*) sahipti, ancak Fransız yurttaşlığına (*citoyenneté*) sahip değildi, başka bir deyişle Medeni Kanun'un tanıdığı hak ve ödevlerden yararlanamıyorlardı (Baycroft, 2006: 37). Buna, beyaz olmayan işçilerin Fransız toplumuna entegre edilmesinde karşılaşılan zorluklar ekleniyordu (Baycroft, 2006: 39). Bu şekilde, Fransa'da bir yandan cumhuriyet rejimi konsolide olurken, diğer yandan sömürgeciliğin sağladığı ideolojik girdilerle Fransız ulusçuluğunun ırkçı boyutu gelişmiştir.

Üçüncü Cumhuriyet dönemi Fransız ulusçuluğunun incelenmesi, XVIII. yüzyıl sonunda halk egemenliği ilkesine (ve genel olarak burjuva toplumuna) bağlı olarak gelişen "yurttaşlığa dayalı ulus" kavramının dönemin uluslararası politika koşullarına bağlı olarak, özellikle de Alsace-Lorraine sorununda etnik-kültürel aidiyet kriterlerini temel aldığı varsayılan Almanya'nın politikasına karşı alternatif bir yorum geliştirme amacıyla yeniden üretildiğini göstermektedir.

Üçüncü Cumhuriyet rejiminin 1870'li ve 1880'li yıllarda konsolide olma çabaları içinde de ulusal sembolizm önemli bir rol oynamıştır; bu durum, yeni rejimin temel meşruiyet kaynağının halk egemenliği olması ve halk egemenliğinin Fransız Devrimi döneminden beri ulus kavramıyla yakından bağlantılı olmasıyla açıklanabilir. Buna karşılık, gerek Fransız Devrimi'nin başlangıcından itibaren ulus tanımına içkin olan etnik anlamların yeniden üretilmesi ve dönemin biyolojik teorilerinin gelişmesine ve kolonyal yayılmasına bağlı olarak yaygınlık kazanması sonucunda 1880'lerin ortasından itibaren ulusçu düşünce ve hareketler radikal bir düzlemde yeniden yapılanmıştır.

"Yurttaşlığa Dayalı Ulus"un Sınırları ve Yeniden İnşası

Antisemitizmin Yükselişi, Dreyfus Olayı ve Fransız Ulusçuluğunun Kuramsallaşma Çabaları

Fransız ulusçuluğunun XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyılın ilk yıllarındaki gelişim çizgisi incelendiğinde, önceki dönemlerde devlet aygıtları yoluyla yaygınlaştırılan ulusçu ideolojinin bu dönemden itibaren kendi radikal yönelimlerini oluşturduğu gözlemlenir. Bu radikal yönelim, 1880'li yıllardan itibaren antisemitizmin yükselişiyle organik bir ilişki içinde gelişmiştir. Keza Fransa tarihinde 1880'li yıllar, Yahudi karşıtlığının kitlesel bir niteliğe büründüğü; dinsel ve sosyo-ekonomik boyutlarının yanında ırkçı bir boyut kazandığı bir döneme tekabül eder. Modern antisemitizmin Fransa'daki en tanınmış temsilcilerinden biri, Edouard Drumont'dur. Drumont, 1886'da yayımlanan *Yahudi Fransa* (*La France juive*) başlıklı kitapta dinsel, sosyo-ekonomik ve ırksal argümanları bir araya getirerek Yahudilere karşı büyük bir ideolojik mücadele başlatıyor, bu dönemde yaşanan ekonomik kriz başta olmak üzere pek çok siyasi ve ekonomik sorundan Yahudileri sorumlu tutuyordu (Uslu, 2008).

Fransa'da 1880'lerin sonunda yaşanan çeşitli siyasi skandallar ve ekonomik sorunlar, 1886-1887'de iki dönem kısa sürelerle Savaş Bakanlığı görevinde bulunmuş olan General Georges Boulanger'nin önderliğinde yeni bir sağ siyasi hareketin güçlenmesine neden oldu. Bulanjizm adı verilen bu hareket, otoriter bir rejim özlemiyle ve militarist söylemiyle dikkat çekiyordu. Boulanger'nin siyasi programının başlıca unsurlarından biri, Alsace ve Lorraine'in kaybının rövanşını almaktı. Boulanger, Paris'te Ocak 1889'da bir milletvekilliği için yapılan ara seçimlerde büyük bir zafer kazanarak bu ulusçu argümanların daha da popülerleşmesine katkıda bulundu (Barjot, Chaline ve Encrevé, 1995: 489).

Üçüncü Cumhuriyet rejiminin 1914 öncesi döneminde Bulanjizm'in yükselişiyle birlikte en önemli siyasi krizi Dreyfus Olayı'dır (McPhee, 2004: 265; ayrıca bkz. Duclert, 2005). Dreyfus Olayı, Fransız Ordusu'nda görevli Alsace kökenli Yahudi bir yüzbaşı olan Alfred Dreyfus'ün 29 Ekim 1894'te Almanya'ya gizli

askeri bilgileri ilettiği suçlamasıyla tutuklanması üzerine başlayan bir siyasi krizdir. Fransa'da 1789'dan itibaren Yahudi özgürleşimi gerçekleşmişti ve Yahudilerin siyasi ve ekonomik elitler içinde yer alması mümkündü. Yine devrimin başlangıcından itibaren, yukarıda da incelendiği gibi, çeşitli Yahudi karşıtı argümanlar Fransız yazarlar ve gazeteciler tarafından ileri sürülmüştü. Dreyfus Olayı, 1880'lerde Drumont'un yazılarıyla ivme kazanan bu popüler antisemitizmin doruk noktasına ulaşması sonucunu doğurdu (Baycroft, 2006: 39). Dreyfus Olayı, Fransa'da kamusal figürlerin Dreyfus yanlısı ve karşıtı olarak net bir şekilde ikiye bölünmesine de yol açtı. Dreyfus karşıtı blok; ulusçuları, antisemitleri ve pek çok yayın organını bir araya getiren güçlü bir ittifak teşkil ediyordu (McPhee, 2004: 257). Cumhuriyetçi/sol görüşte yer alıp Dreyfus karşıtı bir tavır benimseyen Henri Vaugeois ve Maurice Pujo liderliğindeki çoğunluğu genç yaşlardaki entelektüeller *Action Française* (Fransız Eylemi) adlı bir çevre oluşturdular (Joly, 2006: 696). Grup, kurulduğu dönemden itibaren Yahudileri, masonları ve Protestanları hedef alan bir ulusçu söylem geliştirdi (Joly, 2006: 699).

Gerek Bulanjizm'le simgelenen rövanşist ve militarist tepkiler, gerekse Dreyfus Olayı'nın getirdiği kutuplaşma 1890'lı yılların sonundan itibaren Fransız sağının hızlı bir şekilde ulusçu söylemleri benimsemesine ve teorizasyon arayışlarına girmesine neden oldu. XIX. yüzyıl sonunda açıkça ırkçı ve antisemit propaganda yapan kimi politikacıların popülerliklerinin hızla arttığı görüldü. Örneğin İtalyan kökenli antisemit politikacı Max Régis, Drumont gibi yazarların dönemin Fransa kolonilerinden Cezayir'de tanınmasını sağladı ve Cezayir şehrinin belediye başkanı olarak seçildi. 1900'lü yılların başından itibaren iki Fransız yazar, Maurice Barrès ve Charles Maurras Fransız ulusçuluğunu farklı perspektiflerden teorize etmeye çabaladı ve Fransız ulusçuluğunun gelişimine önemli ölçüde katkıda bulundu.

Maurice Barrès, kariyerine 1880'lerin sonunda Bulanjist bir milletvekili olarak başlamış, 1892'den itibaren ulusçuluğu "kozmopolitizm"e karşı bir akım olarak kurgulamıştı (Cabanel, 2005: 516). Dreyfus Olayı sırasında söylemini ve eylemini sertleştirdi ve yabancı düşmanı bir tavır aldı. Barrès, Avrupa'da "nasyonal sosyalizm" terimini kullanan ilk sağ teorisyendir (Zimmer, 2003: 85); terimi ilk olarak Mayıs 1898'de kullanmıştır. Aralık 1898'de Fransız Vatanı Birliği (*Ligue de la Patrie française*) adlı örgütün kurucusu olmuştur (Hilaire, 1994: 524). Barrès, 1902 tarihli bir kitabında tam anlamıyla "Fransız ırkı"nın varlığından söz etmenin mümkün olmadığını belirtir. Fransızlar bir ırk değil, bir ulus oluştururlar. Ulus, tüm parçalama çabalarına karşı korunması gereken bir birlik teşkil eder (Barrès, 1902: 19-20). Barrès'e göre ulusçu, "kendi formasyonu ve kökenleri konusunda bilinçlenmiş bir Fransız" olarak tanımlanır. Buna bağlı

olarak, ulusçuluk ne bir sistem, ne de bir ideolojidir; "her birimizin, hepimizin, Fransızların biyografisi"dir (Barrès, 1902: 8). Barrès'in ulusçuluğu, cumhuriyetçi ve esas itibariyle devrim mirasını sahiplenen bir ulusçuluktur. Devrim, Barrès'e göre Fransız ulusunu tamamlamıştır (Hilaire, 1994: 527). Ordu, ulusun modelidir; ulusal kuvvet ve sağlığın ifadesidir. Katoliklik ise geleneksel Fransa'nın zemini ve ulusal duyguların başlıca üreticisidir (Barrès, 1902: 84; Drake, 2005: 47). Barrès, siyasi teorisyenliğinin yanında, romancı olarak da ün kazanmıştır. *Köklerinden Koparılanlar* (*Déracinés*) başlıklı roman üçlemesinin ciltleri 1897, 1900 ve 1902 yıllarında yayımlanmıştır. Romanda bir grup kırsal kökenli genç adamın Paris'e yerleştikten sonra köklerinden kopmaları anlatılır (Baycroft, 2006: 33). Bu şekilde, dönemin romantizmden etkilenmiş ulusçu akımlarına benzer şekilde, Barrès'in görüşünde de ulusal kökler kırsal kesimle özdeşleştirilir. Şehir, kozmopolitizme açık yapısıyla, "milli kökler"den kopuş için elverişli bir zemin hazırlar.

Fransız ulusçuluğunun diğer önde gelen teorisyeni olan Charles Maurras, 1890'ların sonunda artan bir popülerlik kazanmıştır. 1868 doğumlu olan Maurras, rövanşçı bir atmosferde eğitilmişti. 1898'de kurulan sol örgüt *L'Action Française*, ertesi sene Maurras'ın katılmasıyla sağ, monarşist bir nitelik kazandı (Baycroft, 2006: 33). Maurras özgün Fransız kültürünün kırsal kesimde muhafaza edildiğini düşünüyordu. Ulusçuluğu, açıkça antisemit ve yabancı düşmanı unsurlar taşıyordu: Bir dizi eserinde Yahudilerin, Protestanların, Masonların ve yabancıların Cumhuriyet'i denetim altında tuttuklarını, ulusun ruhunu yıktıklarını öne sürüyordu. Bu çerçevede yaptığı vurgu, Barrès'in *Köklerinden Koparılanlar*'da çizdiği çerçeveyle örtüşüyordu (Baycroft, 2006: 33). Buna ek olarak Maurras'ta Almanya karşıtlığı son derece belirgindi. Maurras, "Üç R"ye karşı cephe alıyordu: Reform, Devrim (*Révolution*), Romantizm. Her üç "düşman"ın da Alman kökenli olması manidardı (Hilaire, 1994: 531). Maurras, Barrès'ten farklı olarak cumhuriyet ilkelerine bağlı kalmadı ve 1900'den itibaren bir monarşist doktriner oldu. Antiparlamanter ve antidemokratik bir monarşi perspektifiyle hareket ederek yeni bir karşıdevrimci senteze ulaşmaya çabaladı (Hilaire, 1994: 532-533). *Action Française*'in kralcılığı Maurras'ın "bütünsel ulusçuluk" anlayışıyla yakından bağlantılıydı. Bu anlayışta yurttaş vatanın kendi refahı ve diğer yurttaşların refahı için gerekli şart olduğunu biliyordu (Goodfellow, 2010: 136). Maurras inançlı bir kişi değildi, buna rağmen Katolik Kilisesi'ni Fransa tarihinin bütünsel bir parçası olduğu için önemsiyordu (Drake, 2005: 99). İlerleyen yıllarda Fransız Akademisi (*Académie Française*) üyesi olan Maurras, radikal sağ ideolojinin oluşumunda büyük etki sahibi oldu (Weber'e atıfla Goodfellow, 2010: 136).

Barrès ve Maurras dışında başka ulusçu teorisyenler de 1900'lerin başından itibaren kendi ulus görüşlerini kuramsallaştırmaya çabaladılar. Örneğin önde gelen Dreyfus yanlısı yazarlardan Charles Péguy, ulus fikrini cumhuriyetçi ideallerden ayrılmaz nitelikte görüyordu; Peguy'e göre Fransız cumhuriyetinin özgürlüğün kalesi olarak savunulması gerekmekteydi (Drake, 2005: 46).

Milliyetçi ideolojinin hızla gelişme gösterdiği bu dönemde yapılan 1902 seçimleri Fransa'da ulus tanımının değişimi açısından önemli bir dönüm noktası oldu. Seçimlerden Sollar Bloku (*Bloc des gauches*) galip olarak çıkmıştı. Bu dönemde sol siyasi partilerin Dreyfus Davası hakkındaki tartışmaların egemen olduğu 1890'ların aksine adalet konusuna vurgu yapmak yerine antiklerikalist ideolojik mücadeleyi ön plana çıkardıkları görülüyordu (Duclert, 2005: 197). Bu laikleşme vurgusuna paralel olarak Fransız ulusunun da dünyevi temellerde tanımlanması için hükümet eliyle önemli adımlar atıldı. Özellikle eğitimin laikleşmesi sürecinde ulusal ideoloji yeniden üretilirken dinsellikten arınmış bir ulus tanımı yapılmasına önem gösterildi. Örneğin İki Çocuğun Fransa Turu'nun 1906 tarihli baskısında dini referanslar sansürlendi (Millot, 1998: 115).[12]

Dönemin hükümetlerinin aldığı çeşitli kararlar, radikal sağ-milliyetçi hareketlerin siyasi çizgilerinin artarak radikalleşmesine neden oldu. Jean Jaurès'in girişimiyle Temmuz 1906'da Dreyfus'ün itibarının iade edilmesi mümkün olmuştu. Bu karar, *Action Française* gibi örgütlerin antisemitizminin daha da sert bir ton almasıyla sonuçlandı (Joly, 2006: 702). Mart 1908'de *L'Action Française* günlük olarak yayınlanmaya başladı. Kasım 1908'de örgütün militan kanadı olan *Camelots du Roi* (Kralın Çerçileri) kuruldu. Bu dönemde *Action Française*'in özellikle üniversitelerde faaliyet gösterdiği görülmektedir. İlerleyen yıllarda Maurras'ın ve *Action Française*'in teorik ve pratik alandaki faaliyetleri sürdü. Maurras, 1911-1913 arasında, "devlet antisemitizmi" adı verilen bir siyasi hattı teorize etti ve bütünüyle "içteki düşmanlar" söylemi üzerine kurulu bir antisemit söylem oluşturdu (Joly, 2006: 716).[13]

İki Savaşın Gölgesinde Fransız Ulusçuluğu

Birinci Dünya Savaşı (dönemin deyişiyle "Büyük Savaş"), Fransa'da devlet destekli ulusçuluğu güçlendiren önemli bir gelişmedir. Savaşın başlangıcından itibaren çeşitli partiler yurtseverlik söylemi üzerinden bir birlik oluşturdu, savaşın başladığı yıllarda Kutsal Birlik (*Union sacrée*) adı verilen, sol ve sağ partileri bir araya getiren bu siyasi mutabakat savaş sonuna kadar devam etti. Büyük Savaş, her ne kadar Fransa'nın da içinde bulunduğu İtilaf Devletleri'nin zaferiyle sonuçlansa da, özellikle Fransa'da büyük kayıplara neden oldu.

Savaşı izleyen dönemde, 1918-1924 yılları arasında esas itibariyle Georges Clemenceau ve Henri Poincaré'nin cumhuriyetçi ulusçuluğu ön plandaydı. Kasım

1919 genel seçimlerinden sonra oluşan parlamentoda merkez sağ partilerin oluşturduğu Ulusal Blok (*Bloc national*) ağırlıklı konumdaydı. Blok, esas olarak, savaş sırasında "Kutsal Birlik" çerçevesinde kurulmuş olan ulusal mutabakatın sürdürülmesini hedefliyordu. Buna karşılık, savaş yıllarında merkez sağ ile çeşitli noktalarda ortaklık sağlayabilmiş olan merkez sol partiler savaş sonrasında ulusal Blok'tan uzaklaşmıştı. Blok, bazı radikal sağ unsurları da içererek belirgin bir ulusçu yönelime girmişti. Örneğin Maurice Barrès Blok'un listesinden meclise seçilen milletvekilleri arasında yer alıyordu. Otuz kadar milletvekili ise *Action Française*'e yakındı (Drake, 2005: 95). Poincaré'nin Maurras ile yakınlığı, *Action Française*'e itibar kazandıran unsurlardandı (Drake, 2005: 98)

Üçüncü Cumhuriyet'in devlet kurumları vasıtasıyla yurtsever ve ulusçu duyguları yaygınlaştırma çabası, 1920'li yıllar boyunca devam etti. Bu çerçevede Panthéon binası ulusal sembolizmde önemli bir rol oynamaya devam etti. Büyük Savaş'ın sona erdiği 11 Kasım 1918 tarihli Ateşkes'in yıldönümü olan 11 Kasım 1920 tarihinde Panthéon'a büyük törenlerle XIX. yüzyılın önde gelen cumhuriyetçi asker ve siyasetçilerinden Léon Gambetta'nın kalbi yerleştirildi. Aynı tarihte, Napoléon Bonaparte'ın imparatorluğu döneminde yapımına başlanan Zafer Takı'nın altında yapılan Meçhul Asker Mezarı da tamamlandı. Meçhul Asker Mezarı, savaşta yaşamını kaybeden askerleri simgeliyordu. Jeanne d'Arc'ın Papa tarafından azize ilan edilmesi de bu dönemde, 1920 yılında gerçekleşmiştir. Bu şekilde 1920'lerden itibaren cumhuriyetçi duyarlılıklara uygun bir dini sembolizm unsuru olarak Jeanne d'Arc figürünün kullanımı yaygınlaşmıştır. İstanbul'da Mütareke döneminde 1921 yılında açılan bir Fransız lisesinin Jeanne d'Arc Lisesi olarak adlandırılması da bu çerçevede değerlendirilebilir.

Resmi düzlemde benimsenen ulusçu-yurtsever söylemlerin ve sembolizmin gücünü gösteren bu gibi gelişmelerin yanında diğer ulusçu akımların, özellikle de Maurras'ın "bütünsel ulusçuluğu"nun yükselişte olduğu görülüyordu. Savaş sonrasında *Action Française* daha önce hiç olmadığı kadar yüksek bir prestije kavuşmuştu (Drake, 2005: 96). Hareketin yayın organı *L'Action Française* dergisinin abone sayısı 1914'te 10.000 iken, 1920'de 25.000'e, 1925'te ise 45.000'e çıktı. Aynı dönemde bazı yeni ulusçu siyasi partiler de kuruldu. 1919'da Ulusal Sosyalist Parti'nin (Parti socialiste national) kurulması bu noktada örnek olarak verilebilir. Partinin kurucu Gustave Hervé, 1912 öncesinde antimilitarist bir sosyalist olarak ün kazanmış, radikal bir yurtseverlik karşıtlığını savunmuş (Drake, 2005: 46), savaş yıllarından itibaren ise kendini "yurtsever" olarak tanımlamaya başlamıştı (Loughlin, 2001).

1920'li yılların ilk yarısı boyunca sağ partilerin yanında sol hareketler de güçlenmişti. Böyle bir bağlamda yapılan 1924 seçimleri sonucunda bir sol ittifak

(*Cartel des Gauches* / Sollar Karteli) iktidara taşındı. Seçimler ve sonrasında Edouard Herriot başkanlığındaki sol hükümetin başa gelmesi Alsace bölgesinde laiklik yönünde düzenlemelerin yapılması tehdidini doğurdu (Goodfellow, 2010: 135). Herriot'nun bu yöndeki vaatleriyle güçlenen ve binlerce Alsacelının yaptıkları gösterilerle artan gerilim, "Alsace rahatsızlığı" olarak adlandırılır. Bu durum, 1920'lerin ortasından itibaren çeşitli Alsace ulusçusu parti ve grupların ortaya çıkmasına neden oldu.

1920'lerin ikinci yarısında kurulan sağ partiler Alsace ulusçu partilerinden ibaret değildi. Bu dönemde çeşitli Fransız ulusçusu gruplar da partileşmeye gitti. Maurras'ın *Action Française* hareketinin eski üyelerinden Georges Valois'nın 1925'te kurduğu *Faisceau* (Demet) hareketi İtalyan faşist hareketinden ilham alarak parlamenter sistemin radikal yollarla yıkılması için çaba gösteriyordu (Goodfellow, 2010: 137). Valois'nın ve *Faisceau* üyelerinin ulus görüşü, organik bir toplum anlayışına dayanıyordu. Buna göre bireyler organik olarak aileye, aileler bölgeye, bölgeler ise ulusa bağlıydı (Goodfellow, 2010: 137). *Faisceau* hareketi 1925 ile 1928 arasında faaliyet gösterdi.

Action Française hareketinin 1926'da Papa XI. Pius tarafından kınanması ve Maurras'ın eserlerinin *Index Librorum Prohibitorum*'a (Yasaklı Kitaplar İndeksi) kaydedilmesi iki dünya savaşı arası dönemin Fransız ulusçuluğu açısından önemli bir gelişmedir. Maurras'ın bazı eserleri 1914'te *Index*'e konmuştu. Aralık 1926'da ise yazarın tüm kitapları ve günlük *Action Française* gazetesi de *Index*'e kondu (Drake, 2005: 100). Papanın bu kararı alırken başlıca gerekçesi *Action Française*'in dini işlere ulusçuluk karıştırması ve kimi yayınlarının pagan ve pozitivist unsurlara yer vermesiydi (Hilaire, 1994: 536). Papalık kararı sonrasında gençlik Maurras'tan uzaklaşıp başka arayışlara yöneldi. *Action Française* hareketinden etkilenmiş olanların bir kısmı Fransız faşizmine yaklaşırken, diğer bir kısmı daha ılımlı ulusçu hareketlere katıldı (Hilaire, 1994: 537).

Görece ılımlı bir ulusçuluğu savunan Ateşten Haçlar (*Croix-de-Feu*) örgütü de 1927'de kuruldu. Örgütün başkanlığını 1932 yılında eski bir albay olan François de La Rocque üstlendi. La Rocque inançlı bir Katolikti. Bu dönemde sıkı bir disiplinle paramiliter örgütleri anımsatan bir şekilde yeniden düzenlenen örgüt, 1934'te "Emek, Aile, Vatan" (*Travail, Famille, Patrie*) sloganını benimsedi. Ateşten Haçlar'ın 1930'da 13.000 kadar üyesi varken 1934'te üye sayısı 30.000'e yükselmişti, 1936'da ise 700.000-900.000 arası üyesi olan bir kitle örgütüydü (Winock, 2006: 22). 1936'da Fransız Toplumsal Partisi (*Parti social français*) adını alarak partileşti. Bu noktada, Ateşten Haçlar ve ardılı olan partinin faşist olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusundaki tartışmalara değinmek gerekiyor. Sosyolog ve siyaset bilimci Michel Dobry ile tarihçi Robert Soucy bu

dönemin diğer radikal sağ örgütleri gibi Ateşten Haçlar (ve bu örgütün devamı olan Fransız Toplumsal Partisi'ni) faşist olarak nitelerken, René Rémond, Michel Winock, Serge Bernstein, Pierre Milza gibi tarihçiler örgütün faşist partilerden farklılaştığını düşünmektedir. Gerek siyasal şiddet yöntemleri konusuna yaklaşım gibi konularda Ateşten Haçlar'ın diğer faşist partilerden ayrıldığı noktalar, gerekse faşizmin özellikle 1920'lerin İtalya'sı bağlamında özgül tarihsel bir olgu olarak gelişmesi, ikinci gruptaki araştırmacılara hak verilmesini sağlar.

Alsace bölgesinde 1920'lerin sonunda kurulan partiler, gerek Fransız radikal sağından, gerekse Alman nazizminden yoğun bir şekilde etkilenmişti. Alsace'taki Fransız faşist, Alman nazi ve Alsace bölgesel faşist hareketlerine aktif olarak destek veren kişilerin sayısı bu dönemde 40,000'i buluyordu. Alsace'ın bu dönemde 1,5 milyonluk bir nüfusa sahip olduğu düşünülürse, radikal sağ hareketlere verilen desteğin azımsanamayacak düzeyde olduğu sonucuna varılabilir (Goodfellow, 2010: 139). Brötanya bölgesinde de Alsace'la benzer şekilde nasyonal sosyalizmden etkilenen ulusçu eğilimler ortaya çıktı. 1932'de kurulan Ulusal Bröton Partisi (*Parti national breton*) bu hareketlerin başında gelir.

1930'ların ekonomik kriz yılları, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Fransa'da da radikal sağın yükselişine neden oldu. Almanya'da Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin 1933 yılında iktidarı alması da Avrupa radikal sağ hareketleri için önemli bir örnek teşkil etti. Bu dönemde faşizmi savunan partilerin sayısının artması gözlemlenmekle beraber, bu akımların hangi derecede etkili olduğu konusunda akademik literatürde sürmekte olan bir tartışma vardır. Michel Winock, 1930'lu yıllarda Fransız ulusçuluğunun rövanş ya da fetih programı olmadığını belirtir ve bu dönemde yaygınlık kazanan bir Fransız faşizminden söz etmenin mümkün olmadığının altını çizer (Winock, 2006: 5).

Fransa'da 1933 sonrasında kurulan iki önemli faşist hareketten söz edilebilir. Jean Renaud'nun önderliğindeki Fransız Dayanışması (*La solidarité française*) 1933-1939 yılları arasında faaliyet gösterdi. Örgüt birkaç bin militanı bir araya getiriyordu. Ateşten Haçlar örgütünün kurucu üyesi olan, La Rocque'un başkanlığa gelmesinden sonra partiden ayrılan Marcel Bucard'ın 1933'te kurduğu Fransacılık (*Le Francisme*) hareketinin üye sayısı 10.000'i geçmiyordu. Bucard, Fransız Mussolini olma hedefine yönelik olarak hareket ediyordu.

Radikal sağ ulusçu birliklerin sayısının artması ve 1930'ların başından itibaren zorlaşan ekonomik koşullar, 6 Şubat 1934'te *Action Française* de dâhil olmak üzere bir grup sağ birliğin Paris'te parlamento karşıtı büyük bir gösteri düzenlemeleriyle sonuçlandı. Jandarmaların göstericilere ateş açmasıyla

sona eren eylem, bir jandarma ve on dört göstericinin ölümüyle sonuçlandı. Olayların sonucunda parlamentodakiler de dâhil olmak üzere sağ partiler giderek radikalleşti.

Nisan-Mayıs 1936'da yapılan seçimlerin sonucunda oluşan parlamentonun sosyal demokrat, sol radikal ve komünist partileri bir araya getiren Halk Cephesi (*Front populaire*) hükümetine güvenoyu vermesi, Fransa'da radikal ulusçu akımların gelişimi açısından yeni bir dönüm noktası teşkil etti. Hükümet başkanı ve sosyal demokrat İşçi Enternasyonali Fransız Seksiyonu (*Section française de l'Internationale ouvrière*, SFIO) lideri Léon Blum'un Yahudi kökenli olmasının da etkisiyle, Halk Cephesi'nin seçim zaferinden sonra muhalefetteki sağ partiler ve bu partilerin kitleleri içinde antisemitist tepkiler önem kazandı (Winock, 2006: 15). Léon Blum hükümeti 18 Haziran 1936'da paramiliter örgütlerin feshine olanak tanıyan Ocak 1936 tarihli bir kanuna dayanarak tüm radikal sağ "birlik"leri feshetti.

Kimi "birlik"ler Blum hükümetinin kararına şiddet yöntemleriyle karşı çıkma stratejisi benimserken, bu dönemde bir kitle örgütü haline gelmiş olan Ateşten Haçlar partileşmeyi tercih etti. Sert politika yanlısı bazı üyelerin ayrılmasına neden olan bu kararı takiben Ateşten Haçlar Temmuz 1936'da Fransız Toplumsal Partisi adını aldı. Parti, Aralık 1936'da yapılan ulusal kongresinde cumhuriyetçi özgürlüklere bağlı olduğunu belirtiyordu. Partinin aynı kongrede "faşist diktatörlüğü, Hitler mutlakiyetçiliğini ve Sovyet Marksizminin insanlık dışı köleliğini" reddetmesi de dikkat çekiciydi (Winock, 2006: 12). Fransız Toplumsal Partisi, dönemin en güçlü sağ partisi konumuna gelmekte gecikmedi ve Halk Cephesi hükümetine karşı en örgütlü muhalefeti teşkil etti (Winock, 2006: 14, 23). 1936 öncesindeki kısa ömürlü "birlik"ler (*ligues*) hariç tutulursa, Fransa'daki tüm sağ partiler etkili birkaç kişinin denetiminde olan "kadro partileri" kategorisindeydi. Bu parti ise Fransa'daki ilk sağ kitle partisi olarak değerlendirilebilir (Winock, 2006: 21).

Dönemin faşist partileri arasında en önemlisi, 1930'ların başında komünizmden faşizme geçiş yapan Jacques Doriot'nun Fransız Halk Partisi (*Parti populaire français*) idi. Lider kültüne dayalı olan parti 1936'da kurulmuştu; 60.000 civarında üyesi vardı, bunların %35 ila %50'si işçiydi. Parti üyeleri ve destekleri arasında kimi sağ entelektüeller, örneğin Maurras'çı gelenekten gelen yazarlar da bulunuyordu (Hilaire, 1994: 552). Halk Cephesi'nin 1936 tarihli kanununu izleyen dönemde kapanan milis örgütlerinden bir diğeri Fransacılık örgütüydü. Bucard'ın dağıtılan örgütünün üyeleri bir süre dernek faaliyeti yürüttükten sonra 1938'de Birleşik Sosyalist ve Ulusal Eylem Partisi (Parti unitaire d'Action socialiste et nationale) adıyla partileştiler.

Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı'na katılması, Fransız ulusçuluğunun gelişimi açısından yeni bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Almanya'nın batı saldırısı 10 Mayıs 1940'ta başladı. İşgalci Alman birliklerinin 14 Haziran 1940'ta Paris'e girmesi üzerine Fransa hükümeti Tours'u terk edip Bordeaux'ya taşındı. Birinci Dünya Savaşı sırasında 1916'da Alman ordusuna karşı Verdun Muharebesi'ni kazanan Fransız ordusunun komutanlığını yapmış olan, bu dönemde Fransa'nın İspanya elçiliği görevini yerine getirmekte iken ülkeye geri çağrılmış olan Mareşal Philippe Pétain 16 Haziran 1940'ta başbakan ilan edildi. Ertesi gün General Maxime Weygand'ın görüşü üzerine savaşın kaybedildiğini kabul etti ve İspanyol hükümeti vasıtasıyla Almanya'dan ateşkes talep etme niyetini açıkladı (Best, 2008: 192). Böylece Fransa, Alman işgalinin başlamasından altı hafta sonra yenilgiyi kabul etmiş oluyordu. Fransa'nın 22 Haziran 1940'ta Almanya ile ateşkes imzaladığı vagonun 1918'de Almanya'nın ateşkes imzaladığı vagon olması, olaylara sembolik bir anlam yüklüyordu (Dedman, 2010: 2). Ateşkes koşulları gereğince Kuzeybatı Fransa'nın neredeyse tümü Almanya tarafından işgal ediliyordu. Fransa işgalin bedeli olarak Almanya'ya günlük 20 milyon mark ödemeyi de kabul ediyordu. Fransa'da silahlı kuvvetlerin sayısı 100.000'le sınırlanmıştı. Alsace-Lorraine Fransa egemenliğinde kalıyor, ancak yönetimi Almanya'ya geçiyordu.

Fransa'nın askeri yenilgisi ateşkesle tescillenirken, siyasi açıdan da bir yenilgi gerçekleşti. Üçüncü Cumhuriyet rejimi bu dönemde son buldu (Bell, 2001: 251). Ateşkesi takiben hükümet 1 Temmuz 1940'ta küçük bir kaplıca kasabası olan Vichy'ye taşındı. Kasabanın adından hareketle, bu dönemin rejimi "Vichy Rejimi" olarak adlandırılacaktı. Devlet başkanı Albert Lebrun 11 Temmuz 1940'ta görevden ayrılmak zorunda bırakıldı, yerini Mareşal Pétain aldı. Vichy rejiminde Almanya'nın yenilgisinden duyulan öfke, sosyalistlere, komünistlere ve Yahudilere kanalize edildi ve bu bağlamda bir "cadı avı" başlatıldı (Best, 2008: 192). Ekim 1940 başında uygulamaya giren hukuki düzenlemelerle Fransız Yahudilerin bazı mesleklere girmesi engellendi. Aynı dönemde "Yahudi ırkından" yabancılar da Güney Fransa'da kamplara kapatıldı.

Vichy rejiminin resmi ideolojisine "Ulusal Devrim" (*Révolution nationale*) adı veriliyordu. Ulusal Devrim, Fransız ulusal yenilenmesini düzen ve otoritenin kurulması üzerinden gerçekleştirmeye çabalıyordu (Best, 2008: 192). Yeni anayasal düzenlemelerle "Fransız Cumhuriyeti" adlandırmasının yerini "Fransız Devleti" alıyordu. Özgürlük-eşitlik-kardeşlik üçlüsünün yerine ise Fransız Sosyal Partisi'nin daha önce kullanmış olduğu aile-vatan-emek üçlüsü konmuştu. Bu süreçte parlamento işlevini yitirdi, sendikalar lağvedildi, devlet-toplum ilişkileri İtalya ve Almanya'ya benzer şekilde korporatist ilkelerle yeniden düzenlendi. Vichy rejimi, bu ve benzer özellikleriyle 1936-1937 arasındaki Halk Cephesi

(*Front Populaire*) döneminin, hatta 1789'un cumhuriyetçi fikirlerinin rövanşı olarak görüldü (Hilaire, 1994: 554). Uluslararası düzlemde ise Vichy rejimi Nazi Almanyası ile işbirliği yapıyor, Fransa bu şekilde Almanya önderliğinde kurulan "Avrupa düzeni"ne entegre oluyordu (Hilaire, 1994: 554). Özellikle Haziran 1941'de Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı başlattığı Barbarossa Operasyonu ile beraber Vichy rejiminin SSCB'ye karşı "gönüllü" asker yollamaya başlaması askeri alanda Vichy-Nazi işbirliğini kuvvetlendirdi.

Milliyetçi siyasetçi ve yazarların Vichy rejimi ile olan ilişkisi karmaşık bir nitelik arz etmektedir. Pétain yönetimi Charles Maurras'ın desteğini aldı. Buna karşılık Barrès ve Peguy gibi ulusçu teorisyenlerden etkilenen General Charles de Gaulle, Pétain'in işbirliği rejimine ve Alman işgaline karşı direnişte önemli bir rol oynadı. De Gaulle, direniş hareketleri üzerinde 1940'tan itibaren kurduğu etkiyi 1942'den itibaren pekiştirdi ve direnişin en önemli temsilcilerinden biri haline geldi (Hilaire, 1994: 557).

Dünya savaşları ve iki dünya savaşı arası dönem genel olarak incelendiğinde, yüzyıl başından itibaren varlık gösteren radikal ulusçu düşüncelerin bu dönemde (Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları ve çeşitli Avrupa ülkelerindeki radikal ulusçu parti ve hareketlerin etkileri gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak) önemli bir gelişme gösterdiği ve çok sayıda siyasi hareketin oluşumuna zemin hazırladığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Vichy rejimi deneyimi ve onun "ulusal devrim" ideolojisi basit bir Alman etkisi olmasının ötesinde, Fransız ulusçuluğunun iç dinamiklerinin gelişiminin bir ürünüdür.

1945 Sonrasında Fransız Ulusçuluğu

II. Dünya Savaşı sırasında Fransa önemli ölçüde insani ve maddi kayıp vermişti. Savaşın sonuna gelindiğinde sağ politika itibar kaybetmiş durumdaydı; "Sağ", işbirlikçi ve Vichy yanlısı anlamında kullanılmaya başlanmıştı (Hilaire, 1994: 558; Bourricaud, 1994: 568). Entelektüel dünyada solun etkisi güçleniyordu, Jean-Paul Sartre gibi birçok yazarın dâhil olduğu aydınlar Fransız Komünist Partisi üyesi ya da dostu ("yol arkadaşı") olarak faaliyet gösteriyordu. Parti, her ne kadar "Fransız ulusçuluğu"nun savunucusu olmasa da, işgale karşı direniş vurgusu üzerinden yurtsever söylemi yeniden üretmeye devam ediyor, bu şekilde savaş sırasında direniş hareketi içinde kazanmış olduğu meşruiyeti yurtseverlik temelinde güçlendirmeye çabalıyordu.

Savaşı izleyen yıllar içinde ise sağ hareketler bir toparlanma yaşamakta gecikmedi (Bourricaud, 1994: 568-569). Fransa'da sağ/milliyetçi siyasi yönelimlerin yeniden itibar kazanmasında Charles de Gaulle figürü önemli bir rol oynadı. De Gaulle'ün ordu mensubu olması, gerek Üçüncü Cumhuriyet dönemi siyasi

ideolojisinde, gerekse Barrès gibi ulusçu teorisyenlerin eserlerinde vurgulanan ordu-devlet-ulus bağlantısını yeniden üreten bir unsurdu (Bourricaud, 1994: 580). De Gaulle, hükümetten ayrıldığı 1946 yılında yazmaya başladığı ve ilk cildi 1954'te yayımlanan *Mémoires de Guerre* (*Savaş Hatıraları*) adlı kitabının başlangıcında hayatı boyunca belirli bir Fransa fikrine sahip olduğunu belirtir. Bu fikir kendisinde akılsal olarak olmasa da duygusal olarak vardır. Fransa her zaman önde, büyüktür; yüksekleri hedefler. De Gaulle'ün politikasında ve siyasi söyleminde de Fransa'yı yeniden güce kavuşturma teması sık sık gündeme gelmiştir.

Bu noktada, savaş sonrasında gerek De Gaulle'ün, gerekse diğer Fransız politikacıların gündeminde Fransa'nın uluslararası düzlemdeki birincil rolünü kaybetme sürecine değinmek gerekiyor. İkinci Dünya Savaşı sonucunda Fransa sömürge imparatorluğunun büyük bir kısmını yitirme sürecine girmişti. Savaşın hemen sonrasında, 1945'te başlayan Hindiçini Savaşı, Fransız Hindiçini'nin (Vietnam, Laos ve Kamboçya'nın) bağımsızlığına kavuşmasıyla sonuçlanmıştı. Bu savaşın ertesinde başlayan Cezayir Savaşı ise Fransız sömürge imparatorluğunun bir diğer önemli parçası olan Cezayir'in 1962'de bağımsızlığını kazanması sonucunu doğurdu. Afrika'daki Fransız kolonileri ise 1960 yılında arka arkaya bağımsızlık ilan etti. Bu gelişmelere de bağlı olarak savaş sonrasında Fransız politikacıları ülkenin eski büyüklüğünü yeniden inşa etmeye çabalarken bu dönemde süren Avrupa bütünleşmesi sürecini destekleyerek yoluyla yeniden kurmaya çalıştılar. Bu stratejinin başlıca yöntemi Fransa ile Almanya arasında ekonomik bir birliktelik kurmaktı.[14] Bu noktada ulusçu sorunsalın Avrupa bütünleşmesi sorunsalıyla birlikte ilerlediği gözlemlenebilir. De Gaulle, 1958'de iktidara gelmesinden sonra Avrupa bütünleşmesi sorunsalını devralmış ve bu süreç içinde Fransa'nın lider bir rol üstlenmesine çabalamıştır (Kent, 2006: 275-276). Bununla birlikte, De Gaulle esas itibariyle ulus devlet kategorileriyle düşünmekte, ulusüstü bir yapı olarak Avrupa fikrine karşı çıkmakta, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Fransa çıkarlarına yararlı olduğu ölçüde desteklemektedir (Dedman, 2010: 98).

Fransa'da 1950'lerde ve 1960'larda ulusçuluğun gelişim çizgisini etkileyen başlıca olgulardan biri, çoğunlukla eski Fransız kolonisi olan ülkelerden Fransa'ya doğru yönelen göç hareketleridir. Kolonilerin "yerli" halklarına mensup kişilerin yanında, Fransız kolonilerinde yerleşik olan Fransızlar da özellikle 1960'lar boyunca bu ülkelerin bağımsızlığa kavuşmasıyla beraber Fransa'ya göç etmeye başladılar. Bu çerçevede, göçmenlerin Fransız vatandaşlığını kazanırken Fransız toplumuna ve kültürüne entegre olması gerektiği konusuna yapılan vurgu, cumhuriyetçi argümanlarla gelişen bir "kültürel ulusçuluk" doğurdu (Martigny, 2008: 553).

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki otuz yıllık ekonomik refah döneminde göç hareketi toplumsal düzlemde ciddi bir sorun yaratmasa da, 1950'lerin başından itibaren çeşitli göç karşıtı ulusçu hareketler ortaya çıktı. Özellikle küçük tüccarların ve zanaatkârların göçmenlere karşı öfkesini örgütlemeyi başaran Pierre Poujade'ın önderliğindeki Pujadizm hareketi 1953-1958 arasında etkili oldu. Pujadist hareketin bir üyesi olarak siyasi kariyerine başlayan Jean-Marie Le Pen, bir süre sonra kendi siyasi hareketini kurdu ve 1972'de Ulusal Cephe'nin (*Front National*) kurucu başkanı oldu. ulusal Cephe, göç hareketinin katı önlemlerle sınırlanmasını talep ediyordu. Bu şekilde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önemli ölçüde törpülenmiş olan radikal ulusçuluk göç karşıtı politikalara bağlı olarak farklı şekillerde yeniden ortaya çıkıyordu.[15]

Fransa'da 1981 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimleri sonucunda Sosyalist Parti adayı François Mitterrand'ın devlet başkanı seçilmesi, Fransız ulusçuluğunun gelişimi için de yeni bir dönemi başlattı. Mitterrand gençliğinde Barrès'in ulusçu geleneğinden etkilenmişti. Bu durum, tarihçi Timothy Baycroft'a göre, Fransa'da Devrim döneminden itibaren sol hareketlerle özdeşleşen yurttaşlığa dayalı ulusçuluk ile XX. yüzyıl başından sonra kuramsal zenginliğine ulaşan sağ-muhafazakâr ulusçuluğun arasında geçişlerin var olduğunu kanıtlayan göstergelerden biridir (Baycroft, 2006: 33). Bunun da ötesinde, Mitterrand, Mart 1981'de seçim kampanyası sırasında "Fransa'nın dilleri ve kültürleri"nin gerçek anlamda varlığının tanınması zamanının geldiğini belirtiyor; bu dillere okulun, radyonun ve televizyonun kapılarının açılması gerektiğinin altını çiziyordu (Abalain, 2007: 127). Kamusal hayatta Fransızca dışındaki dillere yer verilmesi gerektiğini savunan Mitterrand'ın sözleri, her ne kadar kısa vadede önemli bir sonuç doğurmasa da, devlet yazışmalarında ve kamusal hayatta Fransızcanın mutlak üstünlüğe sahip olmadığını göstermesi açısından önemliydi.

Mitterrand döneminde seçim mevzuatında yapılan bir değişiklikle 1986 genel seçimleri kısmi olarak tek turlu nispi seçim yöntemiyle düzenlendi. Sağ ağırlıklı bir meclisi ortaya çıkaran bu seçimlerde, %8 civarında oy alan Ulusal Cephe'nin de 35 milletvekiliyle parlamentoya girmesi mümkün oldu. Ulusal Cephe'nin 1974 seçimlerinde aldığı oy oranının %1 civarında kaldığı düşünülürse, radikal sağ-milliyetçi hattın bu dönemde ne derecede önem kazandığı anlaşılabilir. Yine 1986'da medeni kanunda yapılan düzenlemeler de yurttaşlığa dayalı ulus kavramına bazı sınırlamalar getirmiştir. Yeni düzenleme, Fransa topraklarında yabancı anne-babadan doğan çocukların reşit olduklarında otomatik olarak Fransız tâbiyetine geçmeleri uygulamasına son veriyordu. Yeni mevzuata göre bu durumda olanların 16 ve 21 yaşları arasında Fransız olma isteklerini dile getirmeleri gerekiyordu. Sağ partilerin ağırlıklı olduğu meclisçe getirilen bu

düzenleme, 1998'de solun zafer kazandığı seçimler sonrasında bir defa daha değişecekti (Peres, 2011: 418).

Fransa'da 1990'lı yılların en önemli gelişmelerinden biri, ülkedeki bölgesel ulusçuluk akımlarının siyasi ve kültürel alanda öne sürmekte olduğu çeşitli taleplerin ülke siyaseti içinde bir izdüşüm bulmaya başlamasıdır. Fransa'nın federal bir sistem içinde yeniden yapılanmasını ve bölgesel dillerin tanınmasını talep eden partiler, 1995'te "Dayanışma İçindeki Bölgeler ve Halklar Federasyonu'nu (*Fédération régions et peuples solidaires*) kurdu. Federasyon, Fransa'nın çeşitli bölgelerini ve Kuzey Afrika'nın Berberi bölgelerini temsil eden partiler tarafından oluşturulmuştu. Federasyonun üyeleri kimi bölgelerde azımsanabilir oy oranları elde ederken, bazı bölgelerde önemli başarılar kazandı. En önemli Bröton partisi olan Demokratik Bröton Birliği (UDB, *Union democratique bretonne*) katıldığı çeşitli Fransa seçimlerinde bölgesel düzeyde %10 ve üzerinde oy elde etti. Avrupa Konseyi'nin 1992'de kabul ettiği Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dillerini Koruma Antlaşması'nın Fransa tarafından imzalanması için 1999'u beklemek gerekti. Bununla birlikte, antlaşma 2013 itibariyle onanmamış, dolayısıyla Fransa'da yürürlüğe girmemiştir. Buna karşılık, 21 Temmuz 2008'de Anayasa'ya eklenen 75-1 maddesi bölgesel dillerin Fransa mirasına dahil olduğunun altını çizmektedir. Cumhuriyetin resmi dili ise 2. maddede belirtildiği gibi Fransızca olarak kalmıştır. Dolayısıyla, cumhuriyetçi sistem azınlıklara ve bölgesel dillere bireysel düzlemde haklar tanırken, üniter esasları koruyarak cumhuriyetin bölünmezliği ilkesini dikkate alarak, kolektif haklar tanımaktan kaçınmaktadır (Martigny, 2008: 548).

Bölgesel özerklik ve bağımsızlık hareketlerinin önem kazanmasının yanında, parlamento ve devlet başkanlığı düzlemindeki bazı siyasi gelişmeler de ulus ve ulusal kimlik konularının yeniden gündeme gelmesine neden oldu. Jean-Marie Le Pen, 2002 devlet başkanlığı seçimlerinin ilk turunda merkez sağın adayı Jacques Chirac'tan sonra %16,86 ile en yüksek oy oranını elde ederek ikinci tura katılmaya hak kazandı. İkinci turda Fransız Komünist Partisi de dâhil olmak üzere neredeyse tüm partilerin Chirac'a oy verilmesi yönünde çağrı yapması sonucunda seçilememesine rağmen, Le Pen'in 2002 devlet başkanlığı seçimlerindeki başarısı Fransa'da radikal ulusçu sağın yükselişi konusunda en önemli göstergelerden biri kabul edildi. Le Pen'in 2007 cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki oy oranı %10,44 ile sınırlı kaldı. Aynı yıl yapılan genel seçimlerde ise Ulusal Cephe'nin oy oranı %4,3'e düştü. 1997 genel seçimlerindeki %14,21'lik ve 2002 genel seçimlerindeki %11,34'lük oranlarla kıyaslanınca Le Pen'in partisinin gerileme sürecine girdiği görülebilir. Yine 2007 yılında ulusal Cephe'nin de dahil olduğu yedi parti bir Avrupa parlamenter grubu oluşturdu. "Kimlik, Gelenek, Egemenlik (*Identité Tradition Souveraineté*) adlı grup daha

sonra dağıldı. Günümüzde Avrupa Parlamentosu'ndaki radikal parti temsilcileri herhangi bir gruba bağlı olmadan faaliyet göstermektedir.

Le Pen'in siyasi hattı, 1990'ların sonunda ve 2000'lerin başında Fransız ulusçuluğunun tek temsilcisi olmaktan uzaktır. Kimi yazarlar, bu dönemde Fransa'da yükselişe geçen "milli egemenlikçi" bir siyasi hattın bulunduğunu tespit ederler. Fransa'da 1870'li yıllardan itibaren muhafazakâr ulusçuluğun gelişmesinden önce varlık gösteren "sol/cumhuriyetçi ulusçuluk" akımının XX. yüzyıl sonundaki yansıması olarak görülebilecek olan bu hat, egemenliğin etkinlik olanı olarak yalnızca ulus devleti görmektedir (Lacroix, 2002: 395). Paul Thibaud, Max Gallo, Emmanuel Todd, Pierre André Taguieff ve Régis Debray gibi yazarların temsil ettiği bu hat, ulus kavramını sağ ulusçuluğun tekelinden alıp sol siyasi literatüre yeniden entegre etmektedir (Lacroix, 2002: 393). Söz konusu yazarlara göre, halk egemenliği ilkesinin uygulanmasının, demokrasinin ve toplumsal adaletin gerçekleştirilmesinin başlıca şartı, ortak bir ulusal kimliğin varlığıdır (Lacroix, 2002: 400). Yazarlar, küreselleşmenin gelişimine bağlı olarak ulus devletin zayıfladığını ve bu durumun demokratik mekanizmalara ve ulusal egemenlik ilkesine zarar verdiğini ileri sürerler; ulus devlet kurumlarına ve ulusal kimliğe yeniden dönülmesi gerektiği yönündeki tespitleri de bu demokrasi sorununa verilmiş bir yanıt niteliğindedir.

De Gaulle'ün mirasını sahiplenen merkez sağ partilerden Bir Halk Hareketi İçin Birlik'in (*Union pour un mouvement populaire*, UMP) adayı Nicolas Sarkozy'nin 2007 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde zafer kazanması, Fransız siyasal hayatında "Milli Kimlik Tartışması" olarak tanınan tartışmayı başlattı. Sarkozy, seçim kampanyası sırasında bir "Entegrasyon ve Ulusal Kimlik Bakanlığı" kurulması için vaatte bulunmuş, "milli kimlik" kavramının radikal sağın tekelinden çıkarılması gerektiğini belirtmişti. Sarkozy'nin göçmenler aleyhine yaptığı açıklamalar da henüz kampanya döneminden itibaren tepki toplamaya başlamıştı. Sarkozy, kampanya sırasında ulusal kimlik kavramının Ulusal Cephe gibi radikal partilere bırakılmaması gerektiğini de vurguluyordu (Penet, 2012: 187). Seçimlerin sonuçlanıp Sarkozy'nin göreve başlamasından sonra tartışmalar artarak devam etti. Sarkozy'nin cumhurbaşkanlığı döneminde Göç, Entegrasyon, Ulusal Kimlik ve Dayanışmacı Kalkınma Bakanlığı (*Ministère de l'Immigration, de l'Intégration, de l'Identité nationale et du Développement solidaire*) kuruldu. Bakanlığın kurulması, ulusal kimlik kavramının göç ile ilişkili konularda kullanılmasının yabancı düşmanlığını ve ırkçılığı beslediği yönündeki argümanlarla çeşitli akademik ve siyasi çevrelerden tepki aldı. Bu dönemde Fransa'ya ilticayı zorlaştıran tedbirlerin geliştirilmesi ve kaçak göçmenlerin sınır dışı edilmesini kolaylaştıran uygulamaların artması da radikal ulusçu sağ tarafından önerilen kimi stratejilerin Sarkozy tarafından benimsenmesi olarak yorumlandı.

Sarkozy'nin devlet başkanlığı döneminde Göç, Entegrasyon, Ulusal Kimlik ve Dayanışmacı Kalkınma Bakanlığı, Sarkozy'nin başkanlık seçimleri sırasında dile getirdiği bir vaadi yerine getirerek Kasım 2009-Ocak 2010 arasında internet üzerinden ulusal kimlik üzerine açık bir tartışma düzenledi. Bakan Eric Besson, yaptığı konuşmada Fransa'da devletin her zaman ulusu yaratma rolü oynadığını, bu tartışmanın başlatılmasının da ulus yaratma sürecinin bir parçası olduğunu belirtiyordu (Penet, 2012: 199). Tartışmanın sonuçları Şubat 2010'da açıklandı, ancak tartışmaya yapılan katkılardan, belirli bir ulusal kimlik tanımı üzerine anlaşmaya varılamadığı, geleneksel-Katolik ve modern-Cumhuriyetçi olmak üzere başlıca iki ulus tanımı yapıldığı görülmekteydi (Penet, 2012: 189).

Vincent Duclert, 2007'de yayımlanan *La France, une identité démocratique* adlı kitabında Sarkozy döneminin ulusal kimlik vurgusunu ve bu dönemde Fransız kimliğinin yeniden tanımlanmasında öne çıkan kimi dışlayıcı unsurları eleştirerek gerçek Fransız ulusal kimliğinin cumhuriyetçi değerler ve demokrasi üzerine kurulu olduğunu öne sürdü (Dulert, 2007). Bu çerçevede özellikle Üçüncü Cumhuriyet döneminin yasama faaliyetiyle demokratikleşme yönünde atılan adımlar ve XX. yüzyıl boyunca gerek kanunlar vasıtasıyla, gerekse Jean Moulin ve Charles de Gaulle gibi "kahraman kişilikler" vasıtasıyla sürekliliği sağlanan cumhuriyetçi değerler, bir entegrasyon isteğini ve aidiyet duygusunu içeriyordu.

Diplomat Stéphane Hessel ise yine bu dönemde yayımlanan ve okuyucu kitlesinden büyük ilgi gören 2010 tarihli *Indignez-vous!* (Öfkelenin!) başlıklı broşüründe doğrudan doğruya bir ulusal kimlik tanımı yapmasa da II. Dünya Savaşı sırasındaki direniş hareketinin önemine dikkat çekiyor, Charles de Gaulle gibi tarihsel figürleri yüceltiyor, Direniş'in öfke ile bağlantılı olduğunu belirtiyor (Hessel, 2010: 11); toplumu siyasi konularda taraf olmaya ve aktif bir tepki örgütlemeye çağırıyordu. Hessel'in direniş vurgusunun temelinde, Sarkozy döneminin ulusal kimlik tartışmalarının toplumu bölen niteliğine karşı tıpkı II. Dünya Savaşı döneminde olduğu gibi bir toplumsal kenetlenme yaratma isteğinin bulunduğu fikrinin yattığı söylenebilir.

Sonuç

Fransız ulusçuluğu bir süreç olarak incelendiğinde diğer tüm ulusçuluk örnekleri gibi karmaşık bir nitelik arz etmektedir. Bu nedenle, bir "Fransız tipi ulusçuluk"tan söz etmek mümkün değildir. Fransız ulusçuluğu, oluşum süreci itibariyle gerek yurttaşlığa dayalı ulusçuluk unsurlarını, gerekse etnik, kültürel, hatta ırksal ulusçuluk unsurlarını barındırmaktadır. "Fransız ulusu" kavramının hâlihazırda var olan bir devlet çerçevesi içinde oluşması, Fransız ulusçuluğunun pek çok ulusçuluk akımının aksine ulus devleti yoktan inşa etme çabasına girmemesini

sağlamıştır. Buna karşılık, Fransız devleti sınırları içinde kalan halkların dilsel ve etnik çeşitliliği, Fransız ulusçuluğunun etnik ve dinsel anlamda merkezileştirici ve asimilasyonist bir boyut almasına neden olmuştur. Dolayısıyla, siyaset bilimi literatüründe yaygın olan yanılsamanın aksine Fransız ulusçuluğu birey ve ulus arasındaki ilişkiyi salt yurttaşlık ilişkisi ya da anayasal haklar üzerinden kuran, birlikte yaşama iradesini esas kabul eden ve her türlü nesnel ölçütü (örneğin toprak, dil, etnisite) dışlayan bir ulusçuluk akımı olmaktan uzaktır. Siyasi tarih gelişmelerine paralel olarak, belirli tarihlerde (özellikle 1870'i izleyen ve İkinci Dünya Savaşı ertesine uzanan dönemde) ülkedeki toprak kayıplarına ve işgallere bağlı olarak ulusal sınırların korunması en önemli siyasi sorunlardan biri haline gelebilmiştir. Üçüncü Cumhuriyet döneminden itibaren etnik olarak Fransız olmayan ya da Fransızca konuşmayan halklara yönelik olarak uygulanan asimilasyon politikaları ise kimi zaman ulusçu söylemde dışlayıcı bir söylemle desteklenebilmiştir; bu alanda 1990'lardan itibaren belirli ölçülerde politika değişikliklerine gidilse de ülkenin birliği ve bütünlüğünü korumak gibi amaçlara bağlı olarak değişiklikler sınırlı bir boyutta kalmaktadır.

Bütün bu özelliklerine rağmen Fransız ulusçuluğunun (Alman ulusçuluğunun aksine) eşi benzeri olmayan, demokrasiye daha uyumlu, kişilerin birlikte yaşama arzusuna dayalı bir ulusçuluk akımı olarak görülmektedir. Bu durum, "Fransız ulusçuluğu" tanımının kendisinin de Fransız ulusal kimliğinin ve ulusçu ideolojisinin bir parçası haline gelmesiyle açıklanabilir. Bireylerin konsensüsüne dayanan bir ulusçuluk tanımı hem tarihsel "Öteki"nin (özellikle Almanya'nın) ırkçılığa açık olduğu varsayılan ulusçuluğuna karşı mesafe koymaya olanak tanır, diğer yandan da XIX. yüzyıl boyunca çoğu zaman cumhuriyetçi yurtseverlikle özdeşleşen Fransız ulusçuluğunun demokratik özelliklerini vurgulamayı mümkün kılar.

XXI. yüzyılın başına gelindiğinde "ulusal kimlik" kategorisinin Fransız siyasi yaşamında önemini koruması, bir yandan özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan yoğun göç dalgalarıyla yeniden heterojenleşen Fransız toplumunu "ulus" olarak yeniden tanımlama çabasının, diğer yandan da Avrupa bütünleşmesi sürecinde Fransa'da ulusal egemenliğin aşınmasından duyulan endişenin sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu açılardan bakıldığında, 1950'lerden itibaren Fransız ulusçuluğunda dıştan gelen tehditlere karşı korunması gereken bir unsur olarak "ulusal kimlik" kavramının ön plana çıktığı söylenebilir.

Sonnotlar

[1] "Fransa kimliği" üzerine basitleştirici ve indirgemeci görüşleri aşarak ayrıntılı ve derinlikli bir tahlil yapma çabalarına örnek olarak Fernand Braudel'in son dönem eserlerinden *L'identité de la France* (*Fransa'nın Kimliği*) örnek gösterilebilir. Braudel bu çalışmasında Fransa'nın birleşme sürecinde toplum, ekonomi, devlet ve kültür de dâhil olmak üzere pek çok gücün etkili olduğunu belirtir (Braudel, 1986a: 339) ve tüm bu farklı düzlemleri dikkate alarak inceleme yapar.

[2] Bu konuda bkz. Özkırımlı (2000); Smith (1998).

[3] Bu konuda bkz. Braudel (1986a, 1986b, 1986c); Bell (2003); Keitner (2007: 23-43).

[4] Savaş-ulus bağlantısı içinde Fransız ulusçuluğu kendi efsanelerini yaratmakta gecikmemiştir. Birinci İmparatorluk döneminde ortaya çıkan kahraman asker Nicolas Chauvin miti bu çerçevedeki en önemli örneklerdendir. Chauvin, savaş sırasında üç parmağını kaybetmesine rağmen savaşa azimle devam eden bir Fransızdır; her Fransızın olması beklenen "milli asker" modelini yansıtır. "Chauvin" (şoven) kavramı zamanla sıfat olarak kullanılmaya başlanmış, muhtemelen 1830'lardan itibaren ise "şovenizm" adıyla yurtseverliğin bir biçimi anlamını almıştır (örn. bkz. *La Phalange*, 26/01/1842).

[5] Aynı dönemde halen konuşulmakta olan Kelt dillerine olan ilgi de artmış, bu ilgi bir yandan Fransız kültürel ulusçuluğunu beslerken diğer yandan yerel ölçekteki kimi ulusçulukların, örneğin Bröton ulusçuluğunun oluşumuna zemin hazırlamıştır. Jean-François Le Gonidec'in 1807'de yayımladığı *Kelt-Bröton Grameri* (*Grammaire celto-bretonne*) Fransa'nın kuzeybatısındaki Brötanya yarımadasında konuşulan Bröton dilinin sistematik hale getirilmesi yönündeki ilk önemli adımdır. Fransız ulusunun Kelt bağlantılarının araştırıldığı bir bağlamda yazılan bu gramer kitabı, Bröton ulusçuluğunun gelişiminin de temel taşlarından biri olacaktır.

[6] Girişimin sonuç vermesi ve Fransızların ulusal azizelerine kavuşmaları için 1920 yılını beklemek gerekecektir.

[7] Ulus anlayışında ırksal mantık özellikle 1870'lerden sonra önemli bir gelişme gösterecekti (Baycroft, 2006: 36).

[8] İlerleyen sayfalarda da inceleneceği gibi, Renan sonraki yıllarda ırksal tahlillerden uzaklaştı ve 1880'lerden itibaren ırk da dâhil olmak üzere bütün nesnel ölçütleri dışlayan bir ulus kavramı geliştirmeye çabaladı.

[9] Kimi tarihçilere göre, Renan bu özelliğiyle, XX. yüzyıl boyunca yaygınlaşan, ulusun modern bir olgu olduğunu savunup eleştirel bir görüş takınan akademik yönelime en yakın yazarlardan biri olarak değerlendirilebilir (Sand, 2009: 27).

[10] Almanya-Fransa gerilimi bu dönemde pek çok alanda olduğu gibi sanayileşme alanında da bir yarış halini aldı. Almanya'nın yüksek düzeyde sanayileşmesine yanıt

olarak Fransa çeşitli yöntemleri kullanarak kendi sınai gelişme düzeyini kanıtlamaya çabaladı. Paris'te 1889'da yapılan Dünya Sergisi (*Exposition universelle*) sırasında Eyfel Kulesi'nin yapılması, ülkenin demir-çelik sanayine dayalı büyük bir geleceği olduğunu dünyaya gösterme amacını taşıyordu (Zimmer, 2003: 36).

[11] Bu çerçevede son olarak dönemin Fransız ulusu yaratma çabalarının yarattığı yerel ulusçu tepkilere değinmek gerekiyor. Üçüncü Cumhuriyet'in Fransa ulusunu Fransız dili ve kültürü üzerinden tanımlaması ülke içinde çeşitli ulusçu tepkilerin oluşmasına neden olmakta gecikmedi. 1911'de kurulan Bröton Ulusçu Partisi (*Parti nationaliste breton*), bu dönemde yerel ulusçu hareketlerin örgütlenmesine bir örnek teşkil eder.

[12] Tarihyazımındaki yerleşik görüşe göre Katolik Kilise, Fransa'da devletin laik ulusçuluğuna karşı kırsal kesimden destek alan bir direniş odağı olagelmiştir. Ancak tarihçi Caroline Ford, Kilise'nin tam tersi bir rol de oynadığını, kültürel çatışmalarda çevre ve merkez arasında arabulucu rolünü de üstlendiğini belirtmektedir. Özellikle "Sosyal Katoliklik" gibi akımlar eski tarz muhafazakâr din siyasetini terk etmiştir (Zimmer, 2003: 47). Dolayısıyla çoğunlukla sanılanın aksine Üçüncü Cumhuriyet döneminin laik-milliyetçi anlayışı Kilise'yi bütünüyle karşısına alan bir yönelime girmekten uzaktır.

[13] Bu dönemde radikal ulusçu görüşler başka yazarlar tarafından da geliştiriliyordu. Georges Sorel'in 1908'de yayımlanan Şiddet Üzerine Düşünceler (*Réflexions sur la violence*) başlıklı kitabında ulusçulukla ırkçı antisemitizmin bir sentezi yer alıyordu (Zimmer, 2003: 85). Kitabın yayınlanmasını izleyen dönem boyunca kısa bir süre (1909-1910 yıllarında) *Action Française* çizgisine de yaklaştı (Drake, 2005: 47).

[14] Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde 1952'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 1957'de ise Roma antlaşmalarıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu kuruldu.

[15] 1970'li yıllar, göç karşıtı hareketlerin yanında Fransa içinde yaşayan çeşitli halkların da yoğun bir şekilde partileşmeye gittiği yıllardır. Bu dönemde Bröton ulusçuluğunu savunan partilerin artışı gözlemlenebilir. Aynı dönemde Korsika ulusçuluğu de yükseliştedir; Korsika Ulusal Kurtuluş Cephesi (*Front de la liberation nationale de la Corse*) 1976'da kurulmuş ve 1989'a kadar uzanan dönemde silahlı faaliyet yürütmüştür. XIX. ve X. yüzyılın kültürel ulusçu hareketlerinin uzantısı olarak gelişen ve özellikle Üçüncü Cumhuriyet döneminden itibaren Fransa'da uygulanan asimilasyon politikalarına tepki olarak gelişen bu hareketler, Fransız ulusçu söyleminin şekillenişine de katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

Abalain H (2007). *Le français et les langues historiques de la France*. Paris: Jean-Paul Gisserot.

Barjot D, Chaline J-P ve Encrevé A (1995). La France au XIXe siècle. 1814-1914, Paris: PUF.

Barrès M (1902). *Scènes et doctrines du nationalisme*. Paris: Felix Juven.

Baycroft T (2006). France. İçinde Baycroft T ve Hewitson M (der.), *What is a Nation? Europe 1789-1914*, Oxford: Oxford University Press, 28-41.

Bell D A (2003). *The Cult of the Nation in France: Inventing Nationalism, 1680-1800*. Cambridge (MA): Harvard University Press.

Bell P (2001). Europe in the Second World War. İçinde: Hayes P (ed.), *Themes in Modern European History, 1890-1945*, London: Routledge, 249-273.

Best A vd. (2008). *International History of the Twentieth Century and Beyond*, London: Routledge.

Bourricaud F (1994). 1945-1992: La crise des référents. İçinde: Sirinelli J-F (ed.), *Histoire des droites en France: 1. Politique*, Paris: Gallimard, 567-599.

Braudel F (1986a). *L'identité de la France: espace et histoire*. Paris: Arthaud-Flammarion.

Braudel F (1986b). *L'identité de la France: les hommes et les choses*.* Paris: Arthaud-Flammarion.

Braudel F (1986c). *L'identité de la France: les hommes et les choses ***, Paris: Arthaud-Flammarion.

Burguière A (2003). L'historiographie des origines de la France: Genèse d'un imaginaire national. *Annales*, 58(1): 41-62.

Cabanel P (2005). La gauche et l'idée nationale. İçinde: Becker J-J & Candar G (ed.) *Histoire des gauches en France*, Paris: La Découverte, 506-521.

Chalamet A (1891). *Jean Felber - histoire d'une famille alsacienne - la guerre franco-allemande - excursions à travers la France – descriptions - le sentiment de famille - l'amour de la patrie - le soldat*, Paris: Alcide Picard et Kaan.

Code civil des Français (1804), Paris: Imprimerie de la République.

Dedman M J (2010). *The Origins and Development of the European Union, 1945-2008: A History of European Integration*. London: Routledge.

Drake D (2005). *French Intellectuals and Politics from the Dreyfus Affair to the Occupation*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Duclert V (2005). L'Affaire Dreyfus et la Gauche. İçinde: Becker J-J & Candar G (ed.), *Histoire des gauches en France*, Paris: La Découverte, 197-214.

Dupanloup F (1869). *Second panégyrique de Jeanne d'Arc prononcé dans la Cathédrale de Sainte-Croix le 8 mai 1869*. Orléans & Paris: Principaux libraires.

Dupuis E (1882). *La France en zigzag: livre de lecture courante à l'usage de toutes les écoles*. Paris: Ch. Delagrave.

Forrest A (2004). L'armée de l'an II: la levée en masse et la création d'un mythe républicain. *Annales historiques de la Révolution française*, 335, 111-130.

Fourier C ([1803] 1856). Du commerce et des commerçants. *Publication des manuscrits de Charles Fourier: années 1853-1856*, Paris: Librairie Phalanstérienne.

Goodfellow S (2010). Fascism and Regionalism in Interwar Alsace. *National Identities*, 12(2), 133-145.

Hessel S (2010). *Indignez-vous!*. Montpellier: Indigène éditions.

Hilaire YM (1994) 1900-1945. L'ancrage des idéologies. İçinde: Sirinelli, J-F (ed.), *Histoire des droites en France: 1. Politique*, Paris: Gallimard, 519-565.

Johanneau E (1807). Discours d'ouverture: Sur l'établissement de l'Académie Celtique, les objets de ses recherches et le plan de ses travaux; lu à la première assemblée générale de cette Académie; le 9 germinal an XIII, par le Secrétaire perpétuel. *Mémoires de l'Académie celtique*, 1, 28-64.

Joly L (2006). Les débuts de l'*Action Française* (1899-1914) ou l'élaboration d'un nationalisme antisémite. *Revue Historique*, 639, 695-718.

Keitner C L (2007). *The Paradoxes of Nationalism: The French Revolution and Its Meaning for Contemporary Nation Building*. Albany: State University of New York Press.

Kent J (2006). Decolonisation and Empire. Dockrill S R & Hughes G (ed.) *Palgrave Advances in Cold War History*, New York: Palgrave Macmillan, 263-288.

La Phalange, 26/01/1842.

Lacroix J (2002). Le 'National-Souverainisme' en France et en Grande-Bretagne. *Revue internationale de politique comparée*, 9, 391-408.

Loughlin M B (2001). Gustave Herve's Transition from Socialism to National Socialism: Another Example of French Fascism?. *Journal of Contemporary History*, 36(1), 5-39.

Martigny V (2008). The Importance of Culture in Civic Nations: Culture and the Republic in France. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 8(3), 543-559.

McPhee P (2004). *A Social History of France, 1789-1914.* Houndmills: Palgrave Macmillan.

Michelet J (1974). *Jeanne d'Arc et autres textes*. Paris: Gallimard.

Millot H (1998). La religion des hussards noirs. İçinde: Piarotas M (ed.) *Ecrits et expression populaires*, Saint Etienne: Publications de l'Université de Saint Etienne, 113-126.

Nicolet C (2003). *La fabrique d'une nation: La France entre Rome et les Germains*. Paris: Perrin.

Özkırımlı U (2000). *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*. New York: Macmillan.

Penet JC (2012). The French Debate on National Identity: un nouveau souffle pour Marianne ou Marianne à bout de souffle?. İçinde: Sudlow B (ed.) *National Identities in France*, New Brunswick: Transaction, 187-202.

Peres H (2011). France: Les Paradoxes de la question nationale. İçinde: Medeiros J (ed.), *Le mondial des nations*, Paris: Choiseul, 414-433.

Proudhon, PJ ([1847]). On the Jews", çev. M Abidor. http://www.marxists.org/reference/subject/economics/proudhon/1847/jews.htm, erişim tarihi: 18/10/2010.

Proudhon PJ (1961). *Carnets de P.-J. Proudhon*. Paris: M. Rivière.

Rabaut SÉ (1792). *Convention nationale. Projet d›éducation nationale du 21 décembre 1792.* [Paris]: Imprimerie Nationale.

Renan E ([1882] 1996). Qu'est-ce qu'une nation? Conférence faite en Sorbonne, le 11 mars 1882. *Qu'est-ce qu'une nation? et autres essais politiques*, [Paris]: Pocket, 37-56.

Sand S (2009). *De la nation et du "people juif" chez Renan*. Floch: Les Liens qui libèrent.

Smith A D (1998). *Nationalism and Modernism: A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. London: Routledge.

Taguieff, P A (2008a). *La Judéophobie des modernes: des lumières au Jihad mondial*. Paris: Odile Jacob.

Taguieff P A (2008b). Figures de la pensée raciale. *Cités*, 36, 173-197.

Tønnesson S (2009). The Class Route to Nationhood: China, Vietnam, Norway, Cyprus – and France. *Nations and Nationalism*, 15(3): 375-395.

Uslu A (2008). Antisemitizmin Teorisi ve Pratiği: Fransa Örneği (XIX. yüzyıl). *Felsefelogos*, 11(35-36), 231-251.

Weber E (1976). *Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural France. 1870-1914*, Stanford: Stanford University Press.

Winock M (2006). Retour sur le fascisme français: La Rocque et les Croix-de-Feu. *Vingtième Siècle: Revue d'Histoire*, 90, 3-27.

Zimmer O (2003). *Nationalism in Europe, 1890–1940*. Houndmills: Palgrave Macmillan.